

זה השער לה' צדיקים יבואו בו
בעזהש"ת
קובץ

תפארת מורדכי

ע"ש הרב הצדיק רבי מרדכי סג"ל זצ"ל
בנו בטרור של יבלח"ט כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ע"י הני אברכים חסובים חברי ולומדי
כוללי אברכים ד'טאהש
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

מכיל בתוכו
הגהות מהריעב"ץ - כת"י
על ספר מאור עינים
לר' עזריה מן האדומים

קובץ שלישי

י"ח

כסלו

תשס"ג ל"מ"ק

קרית טאהש תע"א

מהררי

קדם

הגהות היעב"ץ

כתב יד

על ספר מאור עינים לר' עזריה מן האדומים

הרב ר' מנחם מענדל סג"ל גאלדשטיין נ"ו

תלמיד ישיבתינו הק'

מרבין תורה כבית מדרשינו אהל מרדכי - קרית יואל

הגהות הריעב"ץ-כת"י

על ספר מאור עינים

לר' עזריה מן האדומים

הספר במשנתו של הריעב"ץ
בספריו הנדפסים

פתיחה

הספר מאור עינים לר' עזריה מן האדומים, נדפס במנטובה שנת שלד. הספר נחלק לשלשה חלקים. א. קול אלדים. בו ידובר על הרעשים שהתחילו בפירדה י"ח נובימבר שנת של"א. ב. הדרת זקנים. הוא ספור מעשה הזקנים פותרי התורה לתלמי המלך, שתרגום אריסטיאה מלשון רומי ללשון הקודש, ודברי חכמה מחכמי הפילוסופיא. ג. אמרי בינה. ארבעה מאמרים, כוללים ששים פרקים על דרושים שונים.

אין כאן המקום לגלול את כל פרשת הסתערות הפולמוס על הספר ובפרט על חלק השלישי של הספר, שהסיב לו הספר ומחברו בזמנו מאת רבני איטליה וחכמי ויניציאה ושאר חכמי דורו, כי אין זה מגמתנו, מה גם שכבר הלכו בו נמושות בכמה וכמה ספרים ומאמרים, על דבר הספר וקורותיו, וההשגות על דבריו וכל המסתעף (ולאחרונה יצאו לאור שני מאמרים הכוללים את כל דבר הפולמוס על הספר והמסתעף, "כתבי עזריה מן האדומים" מאת ראובן בונפיל, ירושלים. "הפולמוס על ספר מאור עינים לרבי עזריה מן האדומים" מאת מאיר בניהו אסופות ספר חמישי תשנ"א, אך זה האחרון לא הבין דברי הריעב"ץ ולכן פטפט שם בדברי הבל והבאי כדרכו).

ואך נציג פה סקירה קצרה הכוללת את פרשת הספר וטיבו, ומדברי המעוררים והכרחים והחרמות נגדו, ומגדולי הרבנים שהשתמשו והעתיקו דבריו על אף גזרתם וערעורם של הרבנים הקדמונים, ואגב גררא כמה דברים שנתחדשו בעיני פרשת סוערה זו.

כאמור הספר נחלק לשלשה חלקים. החלק הראשון קול אלדים, הוא על סיפור הרעש הגדול שהיה בעיר פירארא ביום י"ז כסלו ליל שבת קדש

שנת של"א
ואחיה ימים
אחריו,
וכמאתים

אנשים נהרגו
ורוב הבתים
נהרסו, וגם
ביתו של
המחבר- נחרב,
ונפל הגג
במקום שהיה
גר שם עם
אשתו ובניו,
וכלשונו שם
"ורוב הלבנים
והעצים אשר
נפלו על

משכבי עצמו
נהרסו, באופן
כי אם נמצאנו
אז בחדר ההוא
כמנהגנו הן זמן
שכיבה הן זמן
קימה, היה בלי
ספק כותת את
כלנו טחון,
ונשמה ח"ו לא
נותרה באחד
ממנו, אולם

שער הספר מאור עינים בחתימת הרעב"ץ עליו

הגומל לחייבים טובות העיר את רוחי שעה אחת מלפנים בהרגישנו הרעש הבינוני אשר קדם אליו כאמור, כי אז בחרתי שנרד כלנו אל חדר בתי נשואה אשר למטה ושם ברוך ה' לא דבקתנו הרעה ונצלנו", במשך זמן הבהלה היה גר בשכונת חכם נוצרי, ויתחבר עמו, ושאלו הנוצרי אם יש העתקה בעברית מאגרת אריסטיאה שבו מסופר מעשה תרגום השבעים, ויענהו כי לא נמצאת, אך במשך עשרים יום עשה ר' עזריה את ההעתקה, אשר קראו בשם "הדרת זקנים", והוא חלק שני מהספר. והחלק השלישי שהוא החלק הגדול והנכבד של הספר, וכולל ששים פרקים, שהם חקירות על ענינים שונים, ומהם על פילון הוא ידידיה אלכסנדרי טיבו וטיב כתביו, על כתות היהודים בזמן בית שני ובפרט ידובר על כת האיסיים, על קורות ישראל באלכסנדריא, מלחמות בר כוכבא, על דבר עשרת השבטים, אלכסנדרוס מוקדון עם זקני הנגב, חקירות על תרגום עקילס, על ספר סדר עולם, על ספר יוסיפון, על מנין השנים, פרק נגד מחשבי קצין, על שלשלת הכהנים הגדולים, על מעשי ותכונת בגדי כהונה, מעשה הילני המלכה ובניה, קדמות לשון הקודש, האותיות הנקודות והטעמים, ועוד דברים שונים, ומהם דברי בקורת על דברי חז"ל בכמה דברים ואגדות שונות, ועדות כותבי או"ה בדברים אלו, בקורת על חשבון השנים שבידינו וערעור על הכלל של בהר"ד.

ויהי אך יצא הספר מבית הדפוס, וכבר קראו אחריו מלא רבני וחכמי הדור, עיקר הדבר אשר עוררה רוגזם של הרבנים על הספר, היה על דבריו שנראה מהם כמזלזל בדברי חז"ל, ובכמה מקומות מהספר חולק על דבריהם כאלו היה איש כערכם, ולפעמים מחשיב ומקיים דברי כותבי או"ה נגד דברי חז"ל.

לא נאריך בכל אריכות הדברים אשר נהיה בסיבת הספר, וחליפות המכתבים בין רבני דור ההוא בדבר הספר, אלו מחייבים ומחרימים את הספר ככתבי מינות, ואלו מזכים הספר ומחברו, רק את עיקרי הדברים והשתלשלות הענינים הראשיים, שהשאירו חותמם על פרשת הפולמוס ספר מאור עינים.

באותו שנה שנת של"ד שיצא הספר לאור, יצאו רבני איטליא בגזירה על הספר, וזה דבר ונוסח הגזירה.

יהי מורא שמים עליכם.

בהשמע דבר הספר שחבר והדפוס מחדש ר' עזריה מן האדומים, וזה שמו אשר יקראו מאור עינים, וחלקיו, קול אלהים. הדרת זקנים. ואמרי בינה. והיו קצת פרקים מהחלק השלישי הזה מכונים ימי עולם, והנה עלה כלו דרושים חדשים לא שערום אבותינו הקדושים חלקם בחיים, הסכימו גאוני עולם שבכל עיר ועיר מקהלות הקדש הקרובות אשר באיטאליאה הבאים על החותמת, שלא יוכל מי שיהיה מכלל קהל עדה עדה מהם ובתי החצרים וכל זולתם החרדים על דבריהם, להחזיק ברשותו החבור הנז' לא כלו ולא קצתו, ולא להגות בו, כי אם אחרי שכל יחיד ויחיד מהם ישיג רשות בכתב חתום מחכמי עירו, בחומר עובר על דברי חכמים ולשומעים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב.

הוסכם ממעם חכמי ויניציאה	הוסכם בק"ק פדובה...
ומנהיגיה...	הוסכם בק"ק וירוגה...
הוסכם בק"ק פיסארו...	הוכרז בק"ק רומה...
הוסכם בק"ק אנקונה...	הוסכם ממעם חכמי פירארה...
הוכרז בק"ק קרימונה...	הוכרז בק"ק סיינה...

זה אשר כתב על הספר המהר"ל מפראג בספרו באר הגולה באר הששי, אשר שם ידבר משפטים עמו וישים לאל מלתו של ר' עזריה, וישיבו תשובה נצחת על כל הדברים אשר דבר נגד דברי חז"ל, ואלה דבריו.

"והיה ראוי לסיים דברינו, לולא כי הגיע לידינו ספר אחד שחבר אחד מבני עמנו, והובא הספר לפני ואמרו ראה כי זה חדושי דברים, וכאשר ראיתי שמחתי לקראתו כשמחת חתן לקראת כלה, ובקראי בו נקרע לבבי ונשפך רוחי בקרבי, ואמרתי אוי לעיני שכך ראו ואוי לאזני שכך שומעים דברים כאלו, ארור יהיה היום אשר בו נגלו ונראים דברים אלו, איש אשר לא ידע להבין דברי חכמים, אף דבר אחד מדבריהם הקטנים וכ"ש הגדולים, וכל שכן דבריהם העמוקים, איך לא ירא לדבר בחכמים וידבר עליהם כאלו הם אנשים בדורו חביריו, דבר זה לא היה בישראל עד הדור הזה. ועתה זכרו ימות עולם בינו שנות דור ודור, דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו, הנהיה כמו זה, כאשר תתבונן בהם, תמצא כי האמוראים לא היו חולקים על הראשונים הם התנאים, ואשר אחר כת האמוראים לא היו חולקים על האמוראים, כי ידעו ערכם בעצמם שאין ערך לאחרונים עם הראשונים שהיו קרובים אל הנביאים, ועתה בדור הזה הפחות והסכל מכל חכמה, יעמוד אחד וישלח לשונו בקדושים אשר היו לפנינו יותר מאלף שנה ויאמר ראה דרכי וחכם. ובקצת מקומות הביא עזרו וסעדו מספרים כשריים ומסופרי העכומ"ז, ויתן דברי חכמים הקדושים הנאמנים כאילו היו דברי פלסתר ודברי רוח. ויותר מזה כי נתנו דבריו בדפוס, לפרסם דברים כאלו אשר הם ראויים להשרף כמו ספרי מינים וספרי קוסמים והם יותר גרועים מהם ונתנו בדפוס כאילו היו מספרי קודש, ולכן לא עליו תלונתנו, כי ימצא לפעמים איש טינא בלבו, כי הורגל היה בספרי העכומ"ז כאשר יעיד עליו ספרו, אך על זה תלונתנו כי לא נמצא איש מוחה להנתן דברים כמו אלו בדפוס ויהיה דבר זה סבה ח"ו להרים יד בתורה, ודבר זה ידוע. ולכן ראוי כל איש אשר יראת אלקים בקרבו, ראוי להתאונן על כבוד התורה וכבוד חכמים ולשפוך נפשו ורוחו על זה. וכדי שלא יאמרו כי יש בדבריו ממש, כי לב בני אדם הבלתי מבינים מלא הוללות, כי הרחוקים מן החכמים אוהבים דברים כאלו כי רחקו מהם דברי חכמים ולכן אשים דעתי על דבריו, ואם כי דבר זה אין ראוי כי אין קץ לדברי רוח, מ"מ כיון שנדפסו דבריו בספר ראוי להשיב טעותו, ולא אביט אל דבריו במה שהכניס עצמו מליץ ומפרש ומתרגם דברי העכומ"ז והעתקתם, אשר היא נגד תורת האמת התורה שהיא מסורה לנו, והביא הוא עצמו בשם חכמיהם שהם נותנים לנו מקום אל קבלתנו, כי תורתנו והעתקתנו אמת, ומה שנמצא בידם העתקת ע"ב זקנים שהעתיקו התורה יונית מזויפת ושקר נחלו אבותם, והוא נעשה סניגור לתרגם העתקה שלהם אשר לא יאות כי מה לתבן את הבר. והנה אם באנו להשיב על דברים כאלו היה עלינו למשא, אך במקום אשר דרש בהגדת של דופי ולקלקל

בדבריהם וגלה פנים בהם שלא באמת, ונתן אותם כבלתי יודעים שום חכמה וכאילו ח"ו הם נבערים מדעת, ואח"כ היה מתנצל בעדם לומר שאין להם אשמה אם לא ידעו שום חכמה, כי לא דברו בהם מפי הנבואה ואמרו דעתם כפי הנראה להם"...

[והאריך שם המהר"ל בסתירת דבריו, ואלו סיום דבריו]. "כי זה האיש הוציא מפיו דברים נגד קדושים עליונים ולא הבין פשט דבריהם כמו שעשה בכמה מפרקיו, לכן ספר זה הוא בכלל ספרים החיצונים אשר אסור לקרות בהם, וכל איש בעל דת תורת משה ומאמין בתורה שבכתב ובתורה בע"פ, יהא הספר הזה בכל יראה ובל ימצא ולא יביט אליו ולא יסתכל בו לא ראה שכלית ולא ראה חושית, ומתחילה אמרתי בלבי כי דברי שלמה ע"ה אשמור, שלא לענות אותו, אך מפני שראיתי כי דבריו יצאו בדפוס לרבים, אמרתי הלא יחשוב אדם כיון שנתנו בדפוס יש ממש בדבריו, יצאתי כנגדו לקיים הפסוק השני ענה וגו' וכדמוקי ליה בגמרא בפרק במה מדליקין (שבת ל:). והוא יתברך יודע כי לא לבזות ולא לחרף כתבנו אלו דברים, רק כי קנאת ה' וקנאת תורתו עשה זאת, בראותי דברי אלקים חיים חוצבים להבות, והאיש הזה מתעתע בהם כאילו הם דברי ריק אין בהם דברי מועיל. וראוי להפלא ופלא על איש אשר נכנס בביתו של אברהם אבינו ובכלל ישראל יכונה, ידבר דברים כאלו, כי אף אם תמצא אשר לא מבני ישראל המה בקצת דברים מילין לצד עילאין קדישין עליונים ימללו, הלא קנאת הדת תעשה זאת, אבל אדם שנכנס בדת ישראל שיוציא מלים כמו אלו מפיו, דבר זה לא היה כלל ולא עלה על לב שיהיה נמצא כמו זה בבני ישראל זרע אברהם מאמינים בתורת משה כתורה שבכתב ובע"פ. והוא יתברך יציל זרע שארית ישראל, שלא ימצא בנו עוד פרץ נותן כבוד והוד לזרים אמן סלה" ע"ש באריכות.

גזירת מרן הבית יוסף.

החיד"א בספרו מחזיק ברכה או"ח קונטרס אחרון הביא מה שמצא בגנזי רב גדול זלה"ה, פתקא אחת שכתב הרב הגדול רבי אלישע גאליקו זצ"ל, וז"ל: למען לא תהיה האמת נעדרת, אודיע נאמנה איך הובא לפני ספר שחיבר ה"ר עזריה מן האדומים (הנק' מאור עינים), ובפתחי עמדותי מרעיד, כי בלי ספק המקיימו עובר משום כל יראה וכל ימצא. ובכן הובא לפני מופת הדור והדרו הרב הגדול כמוהר"ר יוסף קארו זלה"ה, ואחר ימים שלח אחרי רצוה אותי לסדר כתב א' אשר יחתום בו, ותורף המכוון היה שהיה ראוי לשרוף ולהעביר באש את הספר הנז' בכל מקום, ושהיה תמה על הרבנים יצ"ו אשר במקומו איך הניחו להדפיסו ולא חשו לכבוד התורה ועיקריה. ובהיות כי אני החמצתי בדבר, וביני ביני חלה הרב הגדול ז"ל את חליו אשר בו נתבקש

בישיבה של מעלה, ולא יכול לחתום בידו, לכן הודעתי את דבריו ז"ל כאמת, ובכל חכמי ישראל מחזיקי האמת אדברה שלום. נאם הצעיר אלישע גאליקו.

ככל הדברים האלה שמעתי גם אני מפי מהר"ר זלה"ה נאם הצעיר משה בה"ר חיים אלשיך זלה"ה. [עיין להלן על דבר הפתקא הזאת].

זה אשר כתב רבי אביעד שר שלום באזילה בספרו אמונת חכמים (מנטובה-ת"צ דף לח.)... שהרי דבר ברור בין או"ה שספרי דברי הימים שלהם הם מלאים שקרים וכך כתבנו והוכיחו כמה מחכמיהם ובפרט נמצא ספר א' על זה... סוף דבר האמינו בספרי או"ה נגד רבותינו ונגד קבלתנו יותר ממה שאו"ה בעצמם מאמינים בהם... ועכ"ז נאמנו בעיני האנשים ההם יותר מעדות רז"ל וקבלת אומנתו, וכמו שתראה בס' האדום... וגדלה כ"כ עזות פניהם עד שאחד מהם והוא אדום הלך אחרי אנשי אדום והחשיכם הרבה יותר מחכמי הגמרא בעלי רוח הקדש, וכל ראיותיו אין בהם ממש, כי בקי אני בהם וכשמותיהם ללשוונתם בגוייהם, וחפשתי ובדקתי ומצאתי בכרור שאין בהם שום ראיה מכרחת וכבר דבר עליו מרורות כמה"ר ר' יהודה ליווא, ואמנם כל אשא שמו על שפתי, כי חכמי העיר הזאת אשר בזמן ההוא החרימו וקללו כל מי שיקרא בספר ההוא בלי רשות המורים, כי כל דבריו נוטים למינות, ואל תתמה מזה, כי יותר על כן בקש האדום הזה להריחנו מעל ה' ולגרשנו מנחלת תורתו כי כבר ידעת כי מועדי ה'... מיוסדים על חשבון המולדות... והאדום הזה כחש כל זה ובקש לערבב לנו קבלתנו וכל ראיותיו מדברי רז"ל אין בהם ממש... ע"ש.

ועיין בסוף הקדמת הרה"ק מהרי"א מקאמארנא לספרו זוהר חי (מ): ח"ל "ואל תשגיח כלל בדברי כזב ושקר והיתול של עזריה האדומי צר הצורר" (ובדף מא:) "ובזה יסתתם פי דברי הצר הצורר עזריה אדומי"... ע"ש.

אך אף על ההתנגדות הגדולה להספר, מצינו כמה גדולים ששכחו את המחבר וספרו, והשתמשו והעתיקו דברים מן הספר, כמו היש"ר מקאנדיה שמנה אותו בספרו מצרף לחכמה, בשלשה גדולי הדור, ר' יהודה מוסקאטו, ר' אברהם משער אריה, ור' עזריה דידן, בקראם גדולים חקרי לב... שימם כחותם על לבך, ותהא שותה בצמא את דבריהם, ובספרו נובלות חכמה (קיא.) כתב עליו איש חמודות איש המעולה. ר' יצחק לאמפרונטי בעל פחד יצחק (חלק ג ערך כליות יועצות) הביא מהספר בענין דברים טבעיים שמצינו בהם מחלוקת בין הפלוסופים הטבעיים ובין חכמינו, וקבל דבריו וע"ש. ר' ישעיה באסאן בספרו לחמי תודה (פד.) הביא מ"ש בספר מאור עינים מה שכתב גוי על הדרת בית שני. ר' חיים בנבנשת בעל כנסת הגדולה מזכירו בספרו כמה וכמה פעמים, ומוכח בבירור שהרב... קרא ס' מאור עינים הנו' מראש ועד סוף (המעלות לשלמה לר' שלמה חזן, וע"ש).

ר' משה חאגיז נשען על דבריו בספרו לקט הקמח (יורה דעה קז.). הרחיד"א מביאו [מספר צמח דוד] בספרו שם הגדולים מערכת גדולים, ערך רבי שמעון אשכנזי, ובפירושו למס' סופרים (כסא רחמים יד.) כתב בלשון הזה, ואחר זה ראיתי באקראי ועראי בהדרת זקנים בספר ר' עזריה... ר' דוד גאנו תלמידו של המהר"ל מפראג הנ"ל [אשר כתב בספרו בשבח המהר"ל בעוד המהר"ל חי, ח"ל, רבי ליווא הוא הרב הגדול נזר החכמים מופת דורותינו, אשר לאורו ילכו כל העמים ומימיו שותים כל תפוצות ישראל, הוא אשר חבר ספר... הוא היה ראש הישיבה ואב ב"ד על כל מדינת מערן כמו עשרים שנה, אח"כ בא הנה לק"ק פראג בשנת של"ג והעמיד תלמידים הרבה ויסד בית ועד לחכמים, הוא בית המדרש הגדול הידוע הנקרא קלויז, והרביץ תורה בתוכו אחד עשר שנה, ואחר זה עוד ארבע שנים, ועתה ביום ה' ד' אייר שני"ב לפ"ק שם פעמי מרכבותיו לק"ק פחנא ונעשה שם ראש הישיבה ואב"ד שנית על כל גלילת גרוש פולין ה' יאריך ימיו ושנותיו ועינינו תחזינה מלך ביופיו ישפוט עמים במישירים (צמח דוד ח"א אות שני"ב ע"ש)] הביאו בספרו צמח דוד למעלה מחמשים פעמים ולרוב מקבל דבריו ומשבחם, גם בספרו נחמד ונעים מביאו.

והתוי"ט (מנחות י משנה ג) הביא בענין הצדוקים והביתוסים, בזה הלשון, "וכן ראיתי לחכם בספר המתואר מאור עינים בפ"ג מהחלק שממנו המתואר אמרי בינה". גם הובא ביד מלאכי כללי שני התלמודים סי' י"ב ח"ל, ומכאן אתה דן שמ"ש בעל מאור עינים בדף פה: שמסכת סופרים נתחבר אחר התלמוד ליתא. ר' ישעיה פיק מברלין הביאו בספרו מיני תרגומא דף לח. ר' אליעזר פלעקלש בספרו מלאכת הקדש (בתוספת קדושה בראשית א, אות ג), בענין מה שכתב בעל מאור עינים שעקילס תרגום התורה, וע"ש שחלק עליו בזה. ובספר מנחת שי (זכריה יד ה) כתב ח"ל, ור' עזריה מן האדומים כתב בספרו בחלק קול אלדים כי בההעתקה היונית המיוחסת לשבעים זקנים... וכתב שנוסח זה יתיישב לדברי היוסיפון שזכר ע"ש, ואנו אין לנו לזח ממסורת שמסרו לנו אבותינו.

רבינו היעב"ץ מביא ומעתיק מדברי הספר בספריו כמה פעמים, אך לרוב הוא לשלילה וחולק עליו וסותר דבריו, אך פעם אחת נעשה לו לסיניגור נגד בר פלוגתיה בעל אמונת חכמים, והוא בספרו מטפחת ספרים, בענין חשבון שנות היצירה וקביעות בהר"ד, שבעל אמונת חכמים חשב לו עון לבעל מאור עינים על דבריו בחשבון השנים וערעורו על דבר קביעת בהר"ד, שלפי הנראה מדבריו זמני מועדינו אינם בזמנם ומועדם הנכוני, כי הלוח שבידינו נקבע על קביעת בהר"ד (ועוד טרם יצא הספר לאור כבר השיגו אותו על דבר חשבון היצירה, עיין בפנים הספר דף קלז.), אך

הריעב"ץ לימד עליו זכות בזה וכתב שלא ישיגהו עון אשמה על זאת כלל, ודבריו כנים וישרים שלא חטא בכך, וכתב עליו "אך לא נתכוין למרוד בה", ואין צריך לומר בשום דבר הנוגע למעשה חלילה, אדרבה נראה שהיה ירא ה' בפועל" עיין להלן שהעתקנו דבריו. גם בהגהותיו שבכת"י-הנדפסים כאן לראשונה- לרוב משיג עליו וסותר את דבריו שהם נגד המקובל ונגד דברי חז"ל, אך יש שהוא משבח דבריו כמו בפרק מ"ג בדברו נגד מחשבי קצין שבחו הריעב"ץ על ככה, באמרו עליו "ודאי חכו ממתקים כולו מחמדים", ועיין להלן באריכות.

המאור עינים שעל גליונותיו כתב הריעב"ץ הגהותיו, עברו עליו כמה גלגולים, בעל תולדות יעב"ץ ברשימת כת"י הגהות הריעב"ץ כתב, "מאור עינים דפוס מנטובה בברלין (לפי עדות החכם שטיינשניידר)". הספר-עם ההגהות- היה גם בידי רבי צבי הירש אב"ד בערלין וצ"ל (בן אחותו של הריעב"ץ), וגם השאיר חותמו עליו בכתבו על עמוד הראשון של הספר על דבר הספר וטיבו, ולכד ממה שכתב בגנות הספר וחלקיו בחרחים אשר חרז עליו, עוד השמיענו דבר חדש רב הענין, בכתבו "שהחכם ר' עזרי' הזה חיבר עוד ס' אחד לא נודע לי מה שמו וראיתי קונטרס אחד בדפוס חתומים עליו הגאונים בעל בית יוסף ומהר"ם אלשיך ומהר"ר אלישע גאליקו זכרונם לחיי עד שהחרימו ונדרו לשרוף את הס' ההוא", שכנראה הכוונה למה שהביא החיד"א במחזיק ברכה כנ"ל, אך כנראה מדבריו ראה "קונטרס אחד בדפוס" שלא יתכן על ספר מחזיק ברכה, גם מה שכתב שר' עזרי' חיבר עוד ספר אחד וכנראה מדבריו שעל אותו ספר יצאו הגאונים הנ"ל בחרם, ולא על ספר מאור עינים, והדבר תמוה, שר' עזריה לא הוציא לאור ספר אחר מלבד הספר מאור עינים, ורק אחר מאות שנים נדפס ספרו האחר "מצרף לכסף", והיכן ראה רבי צבי הירש כזאת, אך חפשנו ומצאנו ישוב לדבריו התמוהים של רבי צבי הירש, הנה באמת אותו פתקא שמצא החיד"א בגמי רב גדול, כבר היה נדפס בשנת של"ו [ונמצא כהיום רק עותק יחיד בעולם, באוסף יסלסון] (וכנראה רמו הריעב"ץ על אותו פתקא מפי השמועה בספרו מגדל עוז, ח"ל ושמעתי שגם חכמי הדור באותו זמן שנדפס הספר ההוא, גזרו לבער אותו ספר שכל עסקו בדרשות של דופי, לזה לא נמנעתי מלפרסמו להרים מכשול מדרך עמנו...) אך החיד"א לא ראה הפתקא נדפס רק ראהו בכתב יד, ובנדפס לא נזכר שם ספר כלל רק "ספר שחבר ה"ר עזריה מן האדומים" והדף הזה מכנהו רבי צבי הירש קונטרס, ובאשר לא נזכר שם שם הספר מאור עינים, הבין מזה כי מדובר שמה על ספר אחר שחיבר, אך לא נודע לו מה שמו כי לא החזיר שם שמו. אך באמת כוונת הגאונים הנ"ל בודאי היתה על ספר מאור עינים, שהלא ר' עזריה לא חיבר

למען

לא תהיה האמת נעדרת וארץ נאמנה איך הובא
למני ספר מחבר הל' נצריה חן האריות ובסתות
פחדתי מפניו כי בלי ספק המקימו עובר משום כל ידאח וכל
יתבא, ובכן יאבא לפני מוסת תדור ואדרו סרב הגרול כמו ארד
מסך קולרו ללית ואחר ית' סלח אחרי ופזו אותי לסדר כתב אסר
יחזקם בו וינורף התכחן היה סתיה רחמי לסרף ולהעבי' בלם את
הספר הג' בכל מקום וסתייה תמה על הרבני וכו' אסר במקומות
איך תמנו להדפיסו ולא חסו לכבוד התורה ועקריות ובהיות כי אי
ואחזקתי בדבר ובידי כיני סלח הרב הגרול אל את חלז אסר בו
בתבוס כיסיבה על מפלג ולא יכול להחזקם בידו לכן הודפתי את
דבריו אל האמת ולכל חכמי ישראל תהדדקי האמת אדברת סלום
יחס הכפיד אליהם גאלאק
כל הדברים הלל סתותי גם איס תפי סתולד ללית נאם הדפיד
ספד אלד חיס וללד' גאלאק

באור פיאצית בני החכמים הטלמים המקומים לעיל מה
מסמנו מפימורינו הדב לא ח' חייבים כל ישראל לקיים
תאמת לחוס לכבוד התורה ועקריות לכן איס נצרים נצרות
סתורס על כל בר ישראל אסר יתבא הספר הזה ברשית סיכפר
אוצר תבאתו ומקיייתו יחזו לעצמו כעובר על דברי חכמים וכל
כל מקיייתים גרתינותבא כרכת טוב
ספד מקיייתים כחל' כי חוסם אל' סיס יסדרי סלס לכחל' י
יטכנכינו לכוסס נדעסם אל' יססס' כק' יסרף יסרין
סי סתייה נצרות הנדורה חל' תפ עסרה גם איס חוסם יסס
נצרות חלל ומחזיקים אותה גרלס חתמנו סתת' פי יסס
ססס כר חיס אלסד' ללס' אלססס גל' קנו

אז שום ספר
אחר שיחול
כוונתם עליו
ובאמור. ויש
דבר של חידוש
באותו דף, כי
בהעתקת
החיד"א חסר
קטע שלם רב
הענין, מה
שישנו בנדפס,
הוא גזירת
עשרה רבני
צפת נגד הספר
וחיוב בעירו,
והצגנו כאן
צילום הכתב
הנדפס
מהעותק
היחיד הנ"ל.

כאמור
רוב ההגהות
הם השגות על
דבריו ובעיקר
על חלקו
השלישי של
הספר "אמרי
בינה", אך גם
על חלקו השני
של הספר
"הדרת זקנים"

שהוא רק ספור מעשה הזקנים פותרי התורה לתלמי המלך, שתרגום
אריסטואה, ודברי חכמה מחכמי הפילוסופיא, גם שם הגיה הריעב"ץ
הגהותיו שהם בעיקר השוואותיו בין מאמרי מוסר וחכמת הפלוסופים לבין
פסוקי תנ"ך ומאמרי רח"ל, שלפעמים מוכיח ההבאי וההבל בדברי חכמי

הפלוסופים בהשוותם נגד הכתובים ודברי חז"ל הצחים בלשונם וכנים כאמתת צדקתם, ולפעמים במקום שדברו הפלוסופים כהוגן בדברים של טעם, הראה לדעת איך שכל דבריהם לקוחים מדברי הכתובים וחז"ל, וכל דבריהם הארוכות כלולים במילים קצרים מפסוקי תנ"ך ודברי חז"ל, אך גנוב היא אתם ושנו את לשונם בלשון מדברת גדולות ולא הזכירו את מקור מוצא דברי החכמה והמוסר, והריעב"ץ את מקורם הערה וציין בצדם את דברי הכתובים ודברי חז"ל שקדמום בכל דברי החכמות והמוסרים.

הרבה יגעתי ועמלתי להעתיק ההגהות שבכת"י כי בהרבה מקומות הכתב מטושטש מאד אך יגעתי ומצאתי בעזה"י כי אחרי עברי כמה וכמה פעמים על הכת"י עלתה בידי בעזרתו יתברך להוציאו מלובן ומזוהר, וראיתי הרבה פעמים סייעתא דשמיא ובמקומות שלא חשבתי שאוכל עוד לקרוא הדברים הכתובים גליתי וחשפתי את ההגהות במלואן כאשר יזכר לעיני הקורא בהשוואת הנדפס להכת"י.

כדי להבין דברי הריעב"ץ הוכרחתי להעתיק את דברי מאור עינים שעליו דברי הריעב"ץ מוסבות (בהיות שאין הספר מצוי, ואין יד הכל ממשמין בו), ואם כי בכמה מקומות לא יכולתי להעתיק את כל דברי המאור עינים, שלפעמים יתארכו דבריו לכמה וכמה דפים (והריעב"ץ משיגו לפעמים במשפט קצר בכמה מלות), ולא יובנו הדברים כראוי, אך מחמת אריכות הדברים לא יכולתי להעתיק יותר כי קצר המצע מהשתרע, וסמכתי על המעיין בכגון אלו שיובנו עיקר הדברים בהמעט שהעתיקתי.

הספר עם הגהות הריעב"ץ נמצא כהיום ב־JTS LIBRARY מס' 11G DS

על עמוד הראשון של הספר **לחקור אחר מאמר קדישא אבא**
שזכר בספר זה דלה"ב. [בפנים הספר דף לז כתוב, לו יונח שחכמי
האמת כתבו את המאמר הרשום קדישא אבא וכו']

(ובכת"י שונה קנין כספי אשר חנן אלקים לי אברהם ישראל שליט...)

בפתח השער: **יעב"ץ לה' הארץ ומלואה**

הגהת רבי צבי הירש ברלין.

[להודיע]

קושט אמרי

אמת

שהחכם ר'

עזרי' הזה

חיבר עוד ס'

אחד לא

נודע לו מה

שמו וראיתי

קונטרסים

אחד בדפוס

חתומים

עליו

הגאונים

בעל בית

יוסף ומהר"ם אלשיך ומהר"ר אלישע גאליקו זכרונם לחי' עד שהחרימו
ונדו לשרוף את הס' שהוא ושלא לקרות בו ומרורת פתנים אשר בס' הזה
נגלות לנו. ועיון בס' באר הגולה להגאון מו' ליווא ז"ל דף לח' ומשם
ואילך ועוד באו בשאר ספרים חשובות על דבריו. וכתבתי זאת למשמרת.
לכל קורא בו לבל יהי לו מאירת עינים לעזרות עינים. וקול אלקים
יתהפך לקול אשר כל שומעו תצילנה אזנים. כי יהפוך דברי אלקים חיים.
והדרת זקנים. לא תהי' תפארת לבנים. ואמרי בינה. עליהם ישאו נהי
וקינה. כי יהפכו משפט ללענה. וה' יסיר עלינו גאוותינו המתגדלים
ומתפארים לעקור דברי חז"ל ויבקשו תואנה. ילבישו לשקר מחלצות
וישחיתו עץ בלחם האוכל כאשר יזורו חטים עלי רשת לצוד צפור נודדת
על קינה. השם יתעלה יצילינו מהם ומקולמסן ואיר עינינו במאור תורתו
ויקבץ נדחיו ויביאינו לציון ברנה. ונחה עלינו רוח ה' רוח חכמה ובינה.
[אמן].

כתב יד ר' צבי הירש ברלין על טיב הספר ומחברו

לחבר קושט אמרי אמת שהחכם ר' עזרי' הזה חיבר עוד ס' אחד לא נודע לו מה שמו וראיתי קונטרסים אחד בדפוס חתומים עליו הגאונים בעל בית יוסף ומהר"ם אלשיך ומהר"ר אלישע גאליקו זכרונם לחי' עד שהחרימו ונדו לשרוף את הס' שהוא ושלא לקרות בו ומרורת פתנים אשר בס' הזה נגלות לנו. ועיון בס' באר הגולה להגאון מו' ליווא ז"ל דף לח' ומשם ואילך ועוד באו בשאר ספרים חשובות על דבריו. וכתבתי זאת למשמרת. לכל קורא בו לבל יהי לו מאירת עינים לעזרות עינים. וקול אלקים יתהפך לקול אשר כל שומעו תצילנה אזנים. כי יהפוך דברי אלקים חיים. והדרת זקנים. לא תהי' תפארת לבנים. ואמרי בינה. עליהם ישאו נהי וקינה. כי יהפכו משפט ללענה. וה' יסיר עלינו גאוותינו המתגדלים ומתפארים לעקור דברי חז"ל ויבקשו תואנה. ילבישו לשקר מחלצות וישחיתו עץ בלחם האוכל כאשר יזורו חטים עלי רשת לצוד צפור נודדת על קינה. השם יתעלה יצילינו מהם ומקולמסן ואיר עינינו במאור תורתו ויקבץ נדחיו ויביאינו לציון ברנה. ונחה עלינו רוח ה' רוח חכמה ובינה. [אמן].

קול אלדים

גם יונתן בן עוזיאל מראה הרכה פעמים בתרגומו נסחאות שונות כמו סוף מזמור נ' שאמר:
 ז"ל אל תקרי ושם אלא ושם וכו'.

לא ידע כי לא יב"ע הוא שترגם כתובים אלא בזמן אמוראים נעשה
 [עו' הגהות ריעב"ץ מגילה כא:].

הדרת זקנים

כי הנה בהיותך עם הכלתי ראויים מתנהג בנעימות חסד, ואת צדיקים תשלם טוב כחקת
 היושר, קרוב הדבר מאד כי גם *החמאים אלך ישובו ולמלכותך תתן שלום ושקט.
 *דבר החכם ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו.

זה אמנם תשערנו בהתאמת אצלך כי גם סתרי עשתונותך גלויים אל האלדים על הכל
 תתישר לכל פעליך ביראתו, ואז *תבטח מהתאנה לך בהם כל פגע.
 *יראת ה' ראשית דעת. ביראת ה' מבטח עוז.

מה טוב לנו בחיים. לדעת כי האלדים אדון היצורים כלם, *ושאין האדם מעצמו שגיא כח
 להלך בדרכי לבו גם כפעולות הצדק, ובהיות האלדים מלך על כל הארץ ממנו נדרוש כי
 מצעדנו לפני יכונן.

*כבר ארז"ל כיוצא בזה יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואילמלא
 הקב"ה עוזר לו אינו יכול לעמוד בו, ובכלל הנה כל המעשים לא יעשו
 ולא יצאו לפועל בלתי עזר אלהי אם טוב אם רע, והנביא אמר גם כל
 מעשינו פעלת לנו, והכל לפי בחירתו של אדם וכפי התעוררותו בדרך
 שרוצה לילך מוליכין אותו, בא ליטהר מסייעין אותו, אך הוא לבדו לא
 יעשה דבר כי אם הוא לעצמו מה הוא, ע"כ ודאי זו כחו לאלהו (חבקוק א
 יא) כאין נגדו.

איך ירבה לו עושר ונכסים עורנו חי *ויניחם אחריו ברכה אל כיתו עד קץ ימים לבטח. השיב
 תשפך לפני האלדים שיחך שתתכונן תמיד אל אסיפת הקנינים בבחירות הצלחה, וכו'
 *חז"ל אמרו מלח ממון חסר.

איזו היא גבורה בתכלית. השיב, כל שתביא אותנו בעת צרה לבחור מרצון נפשנו את העצה
 אשר תכון בהכרח וכו'.

איזהו גבור הכובש את יצרו.

אזיהו למוד מועיל ופרי החכמה. השיב, לדעת היות מן הראוי כי כפי מה שתאווה נפשך להשמר מכל דבר רע ולכלתי יחסר אליך כל טוב, *כן תחמוד גם לבני עמך, וזאהבת לדעך כמוך זוהי כל התורה

אך שנתנו במנוחה שלמה תערכ לנו. השיב, הקשית אדו' המלך לשאול כי בקורות השנה אין אנחנו המנהגים את עצמנו, אבל חוש בהמי ינהגו סביבותם וכו'.
בני אל ילוצו מעיניך נצור תושיה ומזמה וגו' (משלי ג כא) ושכבת וערבה שנתך (שם כד).

אך שונאינו יהיו בעינינו לבח. השיב, תבקש לקנות לך תמיד את לב בני האדם בחבה תמימה נודעת להם וכו'.
ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו.

מי האנשים אשר יאות לנו התפאר לפנייהם במעלות מדותינו. השיב, רבים אומרים כי זה יכון העשותו לכר בפני אוהבינו הדבקים בנו, ולכבי לא כן יחשוב, כי כל עוד שנתפאר במרה אשר לא נעבוד בה אל הסלסול היתר הלא טוב לנו זה בפני רחיקינו המבקשים לעשות להם שם בפעולתם המקבילות למדותינו, אולי נהיה אז סבה שיקחו מוסר ויחכמו, אך טוב להתפלל בעד זאת אל האלדים אשר בידו נפש כל חי והוא יכוננה.
החכם אמר יהללך זר וגו' אך חז"ל פרשו (זח"ג קצג:) ואם לאו, פוץ, וזה רחוק משיצטרך למלך.

אך יוכל איש להניס מפניו את היגון, השיב, ישמר לו מחיק לכל זולת.
אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צז יא). לב שמח ייטיב גהה (משלי יז כב).

היתכן לאיש שיקנה לו חכמת ערום ושכל נעור ברוך למוד ושקידה, השיב, אך זו תכונה נפשית אשר בכח האלדים לבדו תתישר לקנות המדות הטובות וכו'.
תורת ה' מחכימת פתי.

מה יעשה לו שייטב על כל דבר בשמירת הבריאות, השיב, *ישמור לפיו מחסום ביושר.
*איך הדבר תלוי בשמירת הוצאת הפה בלבד, כי צריך שישגיח לצאת ידי חובת כל החושים ביושר ולכלכל דבריו הצרכים במשפט התורני אלהיו יורנו (ישעיה כח כו).

מה הוא התועלת הנמשך מהתילדנו על המשפחה, השיב, אם נשפוט על זה בבחינת מה שיוכל הזרמן הגה לענות בצרה שמירת היחסים תועיל כי יתקבצו כלם יעמודו זה אל זה למשגב, והכל לפי רוב המשפחה וכו'.

אבל אחז"ל (עדיות ב ט) בחמשה דברים האב זוכה לבנו, וע"פ הרוב הענף דומה לשרשו ואמרו לו את אבותיו הכירו, ידעו כי הוא מעלת האב לבן נוסעת.

איך יוכל איש להיות בלתי מורא על פניו, השיב, כשידע בעצמו שלא עשה לרעהו רעה וכו'. גם כי אלך בגיא וגו' וכתוב ואל תירא מפחד פתאום וגו' וכתוב והיית מוצק ולא תירא.

איך יוכל להכיר את אנשי הרמיה אשר במעשיהם זמה ובלב ולב ידברו, השיב, זאת תחשוב למשפט כי ראוי אל בני האדם כלם להיות תמיד בעלי נפש תמה וחפשית, וככן תראה מי האנשים עמך וכו'. בשפתיו ינכר שונא וגו' (משלי כו כד) גם במעלליו יתנכר נער (משלי כ יא).

איזהו בעל עזובן ושכחה אשר נאמר כי לא ישית את לבו למוטל עליו, השיב, העזב את בניו אשר כבר רצה כיצירתם ואח"כ לא יסרח לגדלם כלחם חקם הלא אדם אין אשר לא יעתר אל אלוה עליו ועל צאצאיו שלא יחסרו כל טוב. העזוב ושוכח אחריתו, על שדה איש [עצל] עברתי וגו' (משלי כד ל).

מי גבר יהיה עם אשתו כמנוחת שלווה וכמח, השיב, מודעת זאת ארז המלך כי הנשים כרוכזות עזות ובנות שחץ, וכו'. מה' אשה משכלת ראה חיים עם אשה וגו'.

איך יוכל איש להשמר בפעולותיו מכל מכשול, השיב יישר דרכו אליהם בשום שכל וכו'. גול אל ה' דרכך וגו' (תהלים לו ה) בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען (משלי ג ה), ואיש תבונה יישר לבת (משלי טו כא).

איך ידי חפשי ממדת הכעס, השיב, תתכונן ראשונה כי להיחזק מושל על המונים המונים נקל הוא שתעשה כחמא הכעס קרחה רבה במלכותך וכדאי ביון ונזק. בעל חימה רב פשע (משלי כט כב).

איך בחירותינו תהיינה תמיד ישרות והסכמותינו נכוחות, השיב, נפלם כל פעולה במאזני יושר ובכף השניה נשים את הנזקים המקבילים אליה, כי בבחינת ההפכים זה לעומת זה יתראה איזה יכשר לנו וכו'. איזה דרך ישרה וכו' (אבות ב א), והוי מחשב הפסד מצוה וכו' (שם).

איך יטא האדם את לבו מן הגאווה והיהירות, השיב, ראשונה ישער את ערכו.
יסתכל בשלשה דברים (אבות ג א).

את מי נבחר לנו לאנשי עצתנו, השיב, מלומדי העסקים ואשר נסיתם לאוהבי שמך ואשר מדותיהם כמדותיך.

גם עדותיך שעשועי אנשי עצתי (תהלים קיט כד), בישישים חכמה וגו' (איוב יב יב), אמרתי ימים ידברו וגו' [ורוב שנים יודיעו חכמה] (איוב לב ז).

למי אאמין בחיי, השיב, לדבקים כך מאהבה, לא כי יראו ממך או שיבטחו בך כי רב כחך וכו'.

אוהב טהר לב וגו' רעהו מלך (משלי כב יא).

איך יוכל איש המלט על נפשו מהיות נלכד ברשת מסית ואיש לשון, השיב לו, שקול ישקל ממנו במאזני הבחינה מי הוא זה המדבר אליו ומה זה בפיו ועל מי יתן קולו, וזה יעשה בחקירות שונות והקפים מתחלפים, וכו'.

איש לשון בל יכון וגו' (תהלים קמ יב), מלשני בסתר וגו' (תהלים קא ד).

מי האנשים אשר יאות לשום אותם ראשים על העם, השיב, שונאי העול ונוצרי ארחות ההנהגה הנאותה, אשר לקיים אליהם השם הטוב לא ימו ימין ושמאל וכו'.
ואתה תחזה

אמרי בינה

פרק א

וקינטיאנו גם הוא ספר ט' פרק א' אמר כי טבע הנמצאות להתענג בהשתנות, וכספר א פ"ב כתב כי הלמוד המשתנה ישמור אותנו מן הלאות ויחזק הנפש.

כן הוא ודאי חשק כל החושים בכלל אוהבי השינוי והתחלפות המה, ויגעלו בהתמדת הרגשותיהם על אופן אחד, שכן אפי' אוכלי המן קצו בו, מחמת התמדתו.

פרק ב

הכא נמי כל כותבי הזכרונות שיהיו נקראים בדברינו אלה אשר כלם הקפידו על כבודם שלא יהיה לבח בדברים כזב, ובקשו לעשו' להם בקולמוסם המתוקן ומקובל, שם תפארת עם מלכים ויועצי ארץ הוו להו כנוטריין אשר נאמנו.

כבר ידוע ומפורסם הדבר שכל סופרי היוונים בכלל טופלי שקר כולם אכן נראה לעיל בחתימת ס' אריסטיא

וסוף דבר לא אחדל מלומר בדבר חד חכים באמות ומנו פלוטרקו על חבורו המתואר מחיי המלכים, כי יען קבץ בו נדחי מכתבים שונים אך רבו עליהם הדעות הקדים ואמר כי ספרו ההוא צריך לקוראים אנשי מדות האהבה והנחת, שיתבוננו במעב הדרושים וקשי העמידה על אמתתם.

עלוכה

עיסה וכו'

הרי הטובים

שבסופריהם

הודו

שספוריהם

קשי

העמידה על

אמתתם,

ואיך יתכן

לאיש יהודי

לבנות יסוד

טירת כזב

על דבריו

רוח שאין

להם על מה

לסמוך, על

מגת לסתור

ולקעקע

בירת שבנו

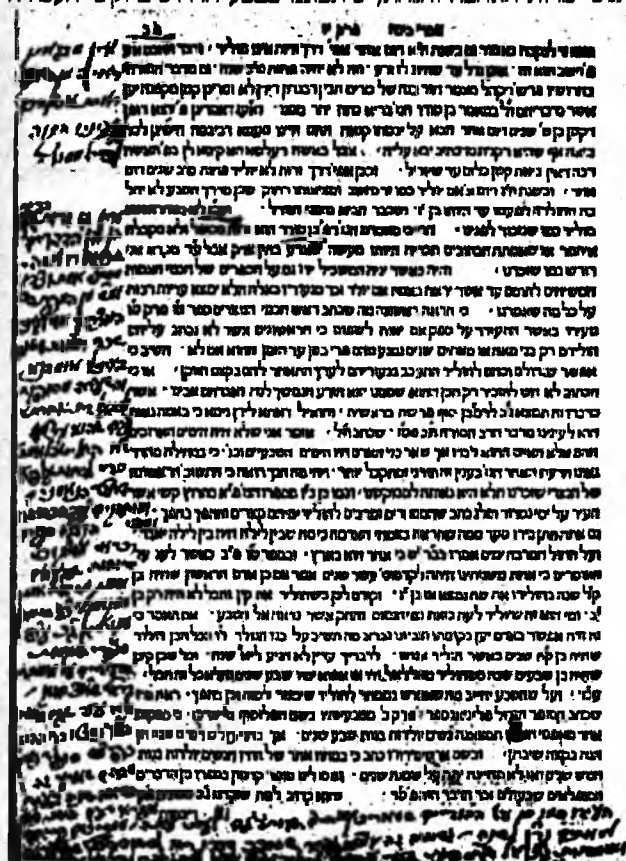
הזקנים,

ולהשיג

גבול עולם

אשר גבלו

ראשונים,

אמרי בינה כתב יד

הנחות ודרינעץ על הספר פרק יז

והנחילו אבות לבנים.

פרק ד

אבל נשער כי תכליות המלוכה שנים, האחר לשפוט את העם כי יריבון אנשים, והשני להושיעם מכף אויביהם אם ינכרו צרימו.

כבר למדנו זה מפרשת יתרו גם מטעם אחר.

פרק ה

ובמקום אהיה אשר אהיה אמר [ידידיה בספרו] הנמצא אשר הוא נמצא, כאילו ראה פרוש הרב המורה חלק א' פרק ס"ג,

למה לא נאמר המ"נ לקח ממנו פירושו.

דברי הר"ר יהודה הנז' העירוני להתנצל בעד הרמב"ן ולומר כי אך לשקר שמר לו ההגמון ההוא את ההשגה הזאת, יען כי גם הוא ז"ל לא כון אל חומר קדום עם העלה הראשונה כדבר הפלוסופים ההם, אבל אל חומר מחודש או מאת היוצר קדם מפעליו הפרטיים, אשר ממנו אחר כך המשיך בומן שהוא כמו כן מן הנבראות, וכי.

עמ"ש בס"ד בח"ב מן המטפחת [בספרו מטפחת ספרים].

אדרכא וזהרנו מלקלל יראתם בהיותה מתוארת אלוה.

כ"ה גם בזוהר.

פרק ו

וכבר ידעת כי לדברי הכחור הלוי בספר מסורת המסורת גם לדברי ההגמון בעל המהדורא בכמה מקומות מן החומש לא היו בעת ההיא נקודות וטעמים לאותיות. רעיון רוח, עיין עלית הכתיבה [בספרו מגדל עוז].

פרק ז

גם לענין זה תדע חביבי הקורא כי יונתן ב"ע אשר תרגמו על נביאים התפרסם, יש לנו עד מוכיח שאף הוא תרגם את התורה כלה.

הבל נדף וכזב בדוי מן הסופרים והמעתיקים להשביח מקחם תלו אותו באילן גדול.

ואמנה לכד מעדות שני האנשים עברים הנוכחים ודברי הנצרים וההגמון כאמור אני הנני מביא לך עוד מן הספרים המפורסמים לנצרים ראייה ברורה שהזקנים לא העתיקו מן הנוסח אשר הניח עזרא בלשון הקדש רק מן הארמי המפורסם או להמוני הארץ, זה כי הלא שלוחיהם ומבשריהם אשר *היו יהודים ובארץ ישראל בזכרם איזה פסוק אין ספק שאמרוהו בלשון הרגיל או אצלם אשר היה ארמי, לא בלשון יוני מכח העתקת השבעים לעם יון, כי

מה להם ולה אם כנחית המדברים אם כנחית השומעים מהמה, ואף לדברם שאמרו בשני מן הפעולות, כי מושיעם חנן את שלוחיו כל לשונות העמים אשר עדיהם באו, הלא מן הדין יודו כי אל היהודים היו מדברים כלשונם הנהגו, לא כלשון נכר הארץ, וכו'.

אינן זה מבורר אבל ההפך מסתבר שהיו מן הכותים והשמרונים חלילה להאמין כזאת אפי' על קלים והדיוטים שבישראל עם חכם ונבון שיטפלו בדברי הבלים ותוהו ויסדו אמונה סכלה ונבלה מאין כמוה מלאה שטות ותעתועים שלמדו מן עובדי אלילים קודמים להם מעשי אבותיהם שבידיהם שלמדום דברי שחוק והתול כענין שנזדקק האלוק אל נקבת בני אדם וכאלה רבות עמהם לעג וקלם מרבה להכיל, כמו שהיתה שומה מאז בפיו משורריהם ומפורסמת אמונה משובשת זו ברומיים הקדמונים מהם לקחו אלה הטפשים המשוגעים כל עניני התעתועים שבאמונת המתועבת, ולכן אין ספק כי לא היו...[היהודים שלוחיהם] ונעזרים בהם... [כי אם] הכתים עם סכל והאדומים והרומנים וכן ברומה שמה הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח, וכן נשארו בידיהם חגאותיהם, וכל מנהגיהם של ע"א, אך אפי' פושעי ישראל המומרים ההולכים אחרי שרירות לבם למלא תאותם, נפשם בחלה בהם, אך דבר אחד טוב יצא מהם שלמדו את האומות תורת האלהית.

פרק י

וישאל את הרביעי באיזה מעם הייתם מסיתים את מלך סאב"ה למרוד בו, השיב שיבחר להיות בן חורין משימות עבד. אפכא הול"ל שיבחר למות בן חורין, מלחיות עבד.

פרק יא

עם כי בפרק עושין פסין אמרו שלשה פתחים יש לו לגיהנם אחד במדבר וכו'. עיין במ"ש על מסכת גיהנם שהבאתי בעלית היראה [בספרו מגדל עוז]

אמר ר' יונה אלכסנדרו מוקרון בר בעא מיסק לעילא הוה סליק סליק עד שראה את העולם ככדור והים כקערה וכו'. הי"ל להביא גם מ"ש גלגל קבוע הרי שאף הם ז"ל מניחים גלגל כ"ש אחר שהודו.

וארץ אופיר ופריים אשר ממנה אנית תרשיש וכו' אין ספק שהיא מדינת הפי"רו הנמצאת בעולם חדש וכו'.

ואני מסתפק בגדר האיפשר לא בחיוב ואבאר עוד בסמוך.

וחברך המשכיל יקיימו זה בידך קורא נכון כאשר יכון כי תרשיש הוא למערב ארץ ישראל.
 ר"ל שאני שלמה הלך בדרך אניה החובל הנ"ל, ואני הכותב אומר
 שאין מכל זה ראייה ואף אם נודה בהנחתו שתרשיש מערבית לא"י מ"מ
 לא הוצרכה ללכת בים האמצעי ואדרבה ההיפך אבאר בעזה"י מע"ל.

והיה אם תתבונן במפת העולם תראה כי בלי ספק אניה שלמה הנזכרת בלכתה בים
 מידי־סוראניא וכו'.

ואצלי לא יסופק ההפך ומה ענין אניה שלמה לים מידי־סוראניא שהוא
 האמצעי והרי הכתוב אומר שעשה אני על ים סוף שהוא הים האדום
 לשון ים הערבי ואין לו קשר עם ים האמצעי המערבי, לכך אני אומר
 שדברי המפרש הנכרי תרשיש קרתיגיני, טעות ואינו מקובל על אוזן
 השומע כלל, ומה טעם לקרותה אני תרשיש אחר שנעשית בעציון, ואם
 מפני הלוכה לתרשיש לא יתכן כי לא היתה הכונה בעצם וראשונה ללכת
 לתרשיש אף לפי פירושו שהרי אין שם מקום הזהב אלא משם והלאה
 באופיר ואין יתארנה ע"ש המקרה והלא עברה על כמה איים לפי דרכו
 בים האמצעי, לכן נ"ל שהמחבר הלז האריך בלי צורך להראות בקיאות
 במלאכת הגיאוג' ולא בא עד קצה ונכשל בכחרו בפירושי זרים, ואין סיוע
 מת"י שתרגם תרשיש דשלמה אפריקא, שהפירוש האמתי ע"ד שתרשיש
 הוא ים כפירושו בכל מקום ושל יונה יפורש על האמצעי, אמנם של
 שלמה מבואר שהוא ים סוף כנ"ל, והתרגום שפירושו בכאן אפריקא לפי
 שבה מוצא הזהב לרוב שהיא ארץ החוילה והיא באפריקא השפלה ידועה
 על ים אוקינוס הדרומי ולא על אי כיון המתרגם שלא נמצא שם זהב,
 וכבר גלו רושמי הארץ מדינת אופיר שמשם בא הזהב לשלמה בתחתית
 אפריקא הנ"ל, וא"כ לא נכנסה אניה שלמה בים האמצעי רק סבבה
 לימינה מים סוף כנ"ל והקיפה ארץ כוש, ולא שאנו מכחישים שהלכה
 למדינת פירו שאיפשר כל חלק עולם החדש אשר נתגלה מקרוב נכנס
 תחת שם אפריקא לקדמונים, ומה שרצה בעל הספר להכריח דעתו על
 תרשיש שהיא מוקפת בים מן הכתוב תרשיש וכו' האיים, היא ראייה נגדו
 שחביריו מעידים עליו פול ולוד שקראם הכתוב ג"כ איים והם ידועים
 כמובן בארץ כוש התחתונה, ולוד הוא מדינת (היא) ארץ האנשים הרעים
 האוכלים בשר אדם, וכן בתלמוד ר"ל זבין נפשוין ללודאי והם הקניבאלי
 וביניהם היא מדינת אופיר עשירת הזהב, וראי' לדבר עוד בישעי' (ישעי'
 כ ו) ואמר יושב האי הזה שהרצון על א"י שהארצות הסמוכות לים יקראו
 בלשון הכתוב איים, עכ"פ בכל מה שהרבה דברים איני רואה טעם, ואף
 לו הונח שהלכה אניה שלמה בים האמצעי ללכת אופיר לא הוצרכה
 להקיף את כל הכדור ומאופיר חזרה על עקבה, ואי' צדק האומר שסבב

ראשון ובעל הספר הזה זה דרכו להשתעשע בספורי גוים ללא צורך, וכן מצאתי באגרת אורחות עולם לחכם פריצולי בענין אניה שלמה ומהלכה כנ"ל.

וכב"ר ד' ופ' אין דורשין מאי שמים רב אמר אש ומים, וכו' ר' יצחק אמר שא מים שם מים, אשר עם היות קרוב אצל קצת תופשי התורה להאמין כדבריהם אלה נסחרות ל"י אלדינו ושאינן כפשוטן בהתאמת אצלם דעת החוקר שאינם רק גשם חמישי, וכו'.

איך ובמה נתאמת אם אמנם ודאי מים העליונים ותחתונים אחד במין, וכבר בארנו ענין הרקיע, שהוא ודאי מים קרושים וקפואים עיין מטפחת ח"ב.

וגסינופומי היוני בספרו הרביעי ממאמרי סוקראטי כתב שהפלוסוף אנאסאגור"ה אשר חשב היות השמש אש נתקשה למה נכיש באש ולא בשמש, ולמה נצוץ השמש ישחיד הפנים ולא כן האש וכו'.

והנה כל הקושות הבל ותוהו, כי שתי הראשונות יפלו בבחינה קטנה, שאין ערך בין תוקף השמש לחולשת חום אש שלנו, ואם נתקרב מאד אל האש לא יוכל הביט בו גם ישחיר הפנים בודאי לפי קירוב חומו וחזקו, אף צמחי האדמה בעזר חום ממוזג של אש דהדיוט יצמחו ויפרחו כגפן ישאו ענף ויעשו פרי גם בתוקף החורף ובאקלים הקר, כאשר עינינו רואות בגני השרים וגננים אומנים.

מי יתן החרש החריש, ולא כלכד מזה כי גם מכל מה שיחס כפרקיו ראש חלק ג' לסודות עמוקים במרכבת יחזקאל דכ"י אשר לדעתו הנם גללים וידועים לבעלי המחקר, וכבר בארם הוא והתהדר בהם פרק ע"ב חלק א, ופרק י' חלק ב', ופרקים אחרים מקדם.

בכאן היטיב לדבר אשר לא נשא פנים לבעל ספר מורה נבוכים, אך בהערה קצרה שמהראוי להרחיקה, ומהחלל הפנוי שבכאן בין מלת מקדם ובין מלת כן נראה שקרא עליו מלא יותר ממה שכתב כאן ונמלך להסירו מספרו שלא תגעל בו נפש המתפלספים.

והחכם ישראלי אשר באמרו כי הכתובים לרוקע הארץ וגו' והוא על ימים יסדה ידמו על חצי הכדור השקוע כים תפש את החכם א"ע על אודות המאמר שקצות השמים דנוקים באוקינוס כמו שרמזנו למעלה לא ידע כי בנפשו הוא בנוכר ופרוש על המים ועל ימים וגו' אינו רק כפרוש על נהרות יכוננה אשר גם לדעתו ר"ל וכו'.

אין צריך לכך גם לפי דעתו, כי עכ"פ הארץ מיוסדת על המים, כמו שנראה בעין שכשחופרין באדמה, לעולם מגיעין אל מי התהום אם עמוק הרבה או מעט בפרט במקום הרים שהם ספוגיים כנודע לטבעיים לפיכך הם מלאים מי הים התחתון, וכן א"י ארץ הרים על כן ודאי היא שוכנת

על מים רבים וכן כתוב עינות ותהומות יוצאים וגו', וזהו ג"כ לרוקע הארץ על המים ודאי שכל הארץ רקועה ושטוחה על פני המים בלי ספק, אף אם יש ארץ גם תחת רגלינו, אף היא צפה על פני תהום שהוא מתמצע בין ארץ מגורינו לארצם הנכחית לנו.

והיא המקום אשר בו עגולת חצי היום העוברת מקוטב לקוטב חותכת את עגולת משוה היום אשר מנקודת המזרח לנקודת המערב בד כבד לשתיים, וכו'.

ואם הוא טבור הארץ הלא יצטרך עדיין להגביל מקום החתוך כי כל נקודות אורך המשוה מקבלים חתוך זה וכל שוכני הכדור לארכו לא ישתנו בעגולת חצי היום אבל יתחלק לכל אחד ואחד א"ב לפי דרכו כסל יהיו כל נקודות המשוה נקראים טבור הארץ הגד אם ידעת בינה.

ולעומתם הקוטב הדרומי ממון בארץ חבלו כ"ד, אשר על כן המשורר הגדול לרומיים וירגיליו בראשון מן הניאוריקה אמר הקוטב הצפוני הוא לנו תמיד עליון אכן הדרומי לא יראוהו אנשים כי אם יושבי ארץ עיפתה ונפשות השבים לשאולה.

גם בכאן לא ידע מה הוא אומר, כי לא דבר אותו משורר את זאת בבחינת חלוק מצב קוטב הכדור מקוטב אזור המזלות, אבל בערך מצב מדינות המיושב הצפוני שכל עוד שיתרחקו מקו השוה לצפון, כן ירום הקוטב הצפוני מעל לאופק המדינה ההיא כמרחק ההוא שבין קו השוה למדינה הצפונית ולהפך יגביה עוף קוטב דרומי אל שוכני אקלימי הישוב הדרומי מהלאה לקו השוה, המה יראו הקוטב הדרומי תמיד, ויעלם מהם הצפוני, אלא לפי שהקודמים לא ידעו ישוב אחר זולת הצפוני הלזה שבו שלשה חלקי העולם העולם המיושב הידוע לכל מאד, לכן החליטו שהדרומי לא יראוהו אנשים, כי לא צויר אצלם היות שם ישוב, והנה הבל הביא גם הוא ודעת אב"ע שבקש ליחס עליה לנסיעת בני אדם בפועל, לפי העלות הקוטב מעל האופק המדמה זה רעיון רוח ומחזה לב הותל.

כי איני סבור היות מערבא ההוא רומז לארץ ישראל בשום אופן, עם היות שגם הר"ן ז"ל פרק כמה אשה הנו' וגם בתוספותיו על מסכת נדרים כתב ח"ל כשיורד מטר בארץ ישראל מעיד עליו פרת בבבל שהוא גדל וכו'.

לשוא צרף והאמת בפירש"י עמש"ל וכן כתוב בתחלת ס' יהושע ובודאי נתקיים בכבוש ראשון.

ואין בפרשת מסעי זכר לגבול פרת כי עדין לא היו ראויים להרחבה הנזכרת, ובעונותינו שרכו אבותינו מעולם לא הגיעו אליה. לא ידע משנה פ"א דתענית.

ולפעמים תכנה עלייה לכת שפל המדרגה אל אדם המעלה, כדבר דתן ואבירם על אודות אדונינו משה לא נעלה.

הוא ע"ד ועלתה יבמתו אל זקני העיר השערה.

והמשל מה שזכרנו למעלה שהעולם ככסוי קדרה לגיהנם נבאר שהרצון בו כי הישוב הצפוני הנזכר הרי הוא ככסוי אל יתר חלקי הכדור אשר להיותם כפי סברת הזמנים ההם כלם תהו ילל ישימון וכו' כי ערוך מאתמול תפתה ושאל מתחת סמך למרכז הארץ והישוב הנז' יכסנו.

זהו האמת לקוח ומקובל מרז"ל, ורעיוני המחבר הלז בענין זה הבל ותהו.

פרק יב

ואיך אפוא יוכל אביי כפי הגהת דון יצחק לכאר שהזמן אשר אליו כונו שני התנאים הנז' ר' יהודה ור' שמעון חל בימי אלכסנדר קיסר כ"ד לרומיים שהוא היה קיסר מ' לאנמנונים ויד' למיטוס יותר מק"ע שנה אחר החרבן, זמן רב אחרי מות התנאים בעלי הבריתא שזכרנו.

ומה בכך, הלא אביי הוא האומר דבר זה, לא התנאים שזכרו גדולתה של אלכסנדריא שבימיהם עדיין לא חרבה עם שגם מלפנים טרגינוס חלליה הרבה, מ"מ לא עקר ולא בטל ישובה, עד אלכסנדר האחרון היווני אשר אולי היה גם הוא קורא בשם לזוי מוקדון על שם ארץ מולדתו.

פרק יג

ואמרו רבותינו פרק עשרה יוחסין שהסולת נקיה בבבל נשארה.

לא סולת של כל ישראל, אלא ר"ל מה שהניח היה סולת נקיה של שם פסולים כדי שלא יטמעו בין המיוחסים אמנם לא"י העלה סולת המובחר שבמיוחסים וכל הפסולין עמו באו שלא יתערבו אלו עם אלו.

גם החכם דון יצחק בהקדמתו לספר מלכים כתב שהיהודים הרכים אשר גלו למצרים בחרבן ראשון נשארו בה עד כנות אלכסנדרו את אלכסנדריא ואז הלכו לתת משכנם בתוכה, ושמה פרו ורבו ונאחזו באופן שעם היות הבית הקדוש וההמון רב בירושלם לא חשו להעתק מצנה אליה, ושכן עשו רבים מן היהודים שהיו בעמון ומואב וארצות היותם, וגם כל גלות ספרד לא רצו לנטוש בתיהם אשר מלאו כל טוב לעלות אל ארמית הקדש, אשר זאת אולי היתה המאמץ והמאמץ כל היהודים הקופאים על שמריהם כי נאצו את אמרת קדוש ישראל שככה וכו'.

כך אחז"ל בפירוש בקמא דיומא (ט:) עה"פ אם חומה היא ולכן היו שונאים בני א"י את הבבלים במ"ש בכ"מ (עין יומא סו: ובהגהות מהר"עב"ץ שם) וביחוד במדרש איכה.

וכן מדינת ציריני הלא היא בנבולם, ולשנים קדמוניות ארץ יהודים תחשב אף היא או חלק ממלכות מצרים, עד כאן דבריו, אשר העירוני בזכרון ציריני לספק אולי תאר צרניות האמור במומי העין במסכת בכורות וכו'.

ואלי נראה פשוט שהנרצה בו הוא שארית אי כפתור צור וצידון וכל גלילות פלשת ולכנעני תחשב בשגם שורש גזע כפתורים ממצרים א"כ הוא דבר הלמד מענינו והשם? אצל להסכים קצת גם לבקי במפת העולם.

האמנה דורות בית שני אשר לא בצדקתם מצאו חן, ואדרכא העמוסים מני כמן היו עתידים להנתן לטבח הלא הגרעון ועוצר רחם היה רתוי להם מן הפריה והתוספת.

מרבית דברים ומביא חטא כי אמנם בבית שני היתה תורה ועבודה וגמילת חסדים וכבר נסתפקו קצת מחז"ל אם אחרונים גדולים מראשונים.

ואין ספק כי בגלל הדברים האלה נדחק רש"י ז"ל בפרוש חלק לתת איזה מקום אל מאמר ר' יוחנן הנזכר באמרו מסברת נפשו הא דאמרינן במגלה דרמיהו הלך להחזיר [העשרת השבטים] לא כלם היו אלא קצתם, והרי דרכו זה משוכח למצוא מנוח אל מאמר כל חכם ולתקן אותו כאפשר דלא תהוי עליה תיובתא מן הכתובים או מגדולי רבותינו, ומ"מ אפשר לומר שזה ההתנצלות בעד ר' יוחנן לאו בפרוש מדברי עצמו איתמר אלא מטיבותיה של רש"י ז"ל כאמור, דהא מפשרטן של דברי ר' יוחנן עצמו וראיותיו נראה כי כונתו היתה שחזרו כלם.

הרי זה מקשה לבו לדעת אחרת בלי הכרח כלל, והרבה דברים לסתור דברי ר' יוחנן מעיקרן, והם מוכרחים בלי ספק בעולם ומי כהחכם יודע פשר דבר כרש"י, שדבריו דא"ח בפרט הלז ביחוד.

והחכם מבני בלי שם גיאונאפו גדול בדורותינו שכתב התוספות על לוחות בטלמיוס הנה כלוח אפריקה חדשה תמצא לו את הדברים האלה, זה החלק של אפריקה היה כלתי ידוע לקדמונים כי לא הכירו את מוצא נהר נילוס אשר הוא מתחיל בהרים שהקדמונים היו קוראים אותם הרי הלבנה והיום קורין אותם הרי בית, ועל ההרים ההם שוכנים מספר עצום ורב של יהודים הפורעים מס אל מלך האיטיאופיאה הנקרא פריטי יואני, ע"כ. אשר אצל הבקי במפת העולם ישוער היותם עשרת השבטים, כי הפאה ההיא הצפונית היתה על יד מלך אשור להגלותם שמה.

נתבלבל מאד בהכרת מפת העולם ובקיאותו בה שהתפאר להתגדר בה עד שאמר על ימין שמאל.

והלא ידעתי כי הרביעי דעורא הגו' אינו מקובל לחכמינו ובלי ספק לאיזה מעם נרחה. אולם כפי מה שאמרו ז"ל בנדה פרק האשה האי לישנא כישא אע"ג דלא מקבלינן ליה למיחש ליה מבכי אפשר שנלמד כי כן לישנא מבא אשר איננו נגד כתבי הקדש אע"פ שאין ממנו ראיה גמורה יהי בחלק מה זכר לדבר ולא תהא ברכתו קלה בעינינו.

רז"ל עצמם אמרו כיוצא בה על ספרי החצונים מילי מעלייתא דאית בהו דרשינן.

כל שכן שמצאנו לו סמך על דבר הנסים הנזכרים בתרגום יונתן ב"ע על הכתוב נגד כל עמך אעשה נפלאות שכתב ח"ל, קבל כל עמך אעבר להון פרישן בזמן דיהכון בשביתא על נהרות בכל ואסלקינן מתמן ואשרינן מן לגו נהר סמבטיון וכאינן פרישן לא אתבריאו בכל דיירי ארעא ובכל עממא, גם אין להכזיב אות מן המעם שאמר לי אחד מן החכמים ואלו דבריו, אם עשרת השבטים נמצאו שם הלא מן הזמן ההוא והנה היה נשמט אחד מהם לכא בגלילותינו, כל שכן כי ערי מדי הלא המה בארצות החיים, והנה גם אשר בקצה תבל, מליהם יודעו לנו פעם או פעם, ואם אמת כי עתה סגר עליהם צרות הדרך כן לא היו או יכולים לעבור אליה. עכ"ד.

כבר קדמוהו רבנן ואמרו (ראש השנה כג:) אסתתתומי אסתתום, דכתיב הנני סך את דרכך וגו', וכן ירגיש כל בעל שכל הקורא בדברי הקדמונים איך היה הדרך סלולה לכשרים פרסיים לאשורים למצריים ליוונים ולרומיים ביחוד הגוי המר ונמהר ההולך למרחבי ארץ הודו וכוש אפריקא וקצה ארץ השטים מקום לא עבר בה איש נתיב לא ידעו עיט, אורח עולם יעברו לא יעבטון אורחותם, ועקבותיהם לא נודעו בימינו, ומי שיפלא ממנו הסגר עם משנים קדמונים בקצוי ארץ וים רחוקים מאד מאתנו נשבת מאנוש זכרם הלא לא יעלם ממנו התגלות עולם החדש אחר התעלמו כמה אלפים שנים, ויותר מזה תראה בספר שבספר נמצא עם נעלם הרבה מאות שנים ולא נודע כי בקרבו הוא יושב.

וכל זה כעובנו גם כן מה שאולי היה בו שמץ אמת כי ברדותינו אלה בא לאשילאה ר' דוד הוא הראובני אשר אמר היותו שלוח מן הגלילות ההנה, וכן מימים קדמונים נמצא זכרון אלדר הדני אשר העלה קצת מהליכותיהם על ספר, וקלא דלא פסיק הוא נהר סמבטיון יוכיח, כי בגלל כל הדברים האלה הדרא קשיא לדוכתין איך ידומה כי משני השבטים הנזכרים לחדם נפרצו כל האלפים ודכו רבנן שזכרנו וכי.

הטיל ארס ספק במפורסמות שא"צ ראיא אף בי היו עליו עדי ראיא אנשים חכמים ונבונים שהגידו ממנו מה שראו עיניהם עשה"ק [עין שלשלת הקבלה] וד"ה של רי"כ, [ודברי הימים של רבי יוסף כהן] ואורחות עולם פריצולי, מלבד עדות בני נכר, וכמשכ"ל הוא בעצמו.

עם כל זה בכל כתבי הקדש לא יכונה כי אם מלך יהודה כאילו זה שבמו גוי אחד בארץ, אחר זה יתאמת לנו כי מעת המלך אסא נתחברו לשני השבטים ההם המון רב משארית ישראל ככתוב בד"ה ב' ט"ו וכו'.

גם קורם זה מיד בהחלק מלכות רחבעם כתוב כזאת.

אחר זה יתאמת לנו כי מעת המלך אסא נתחברו לשני השבטים ההם המון רב משארית ישראל ככתוב בד"ה ב' ט"ו וכו' גם שם דה ב ל בענין פסח חזקיהו כתוב כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וחובלן וגו', ובפרשה לד בענין יאשיהו ויתנו את הכסף אשר אספו הלויים שומרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל ומכל יהודה ובנימן וכו' הרי כים עם אמרנו שעשרת השבטים יצאו ולא שבו למו לא בכל זאת נכחיש המוחש כי עם יהודה היו גם כן המונים המונים מיתר שבטי יה, וכלם בשם יהודה נקראו וכו'.

אית לן קרא מחוור מכלהון בעזרא ז' כתוב באר היטב והקריבו לחנוכת בית אלהא דנה וגו' וצפירי עזין לחטיא על כל ישראל תרי עשר למנן שבטי ישראל, הרי מפורש שהקריבו בעד כל הי"ב שבטים, וכן כתוב עוד שם סימן ח' (לה) הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו וגו' פרים שנים עשר על כל ישראל וגו' צפירי חטאת שנים עשר.

גם אלעזר לא חדר להחביש בספור מה שהוא חרפה לנו
גם זה רוע לב ועקשות.

פרק יד

וכן בבאור כמה פסוקים אשר בספר מלכים על שנות מלכי ישראל ומלכי יהודה שבהן נתלה ישר חשבון השנים של משך בית ראשון אשר לדבריהם ז"ל בסדר עולם ופרק קמא דיומא ופרק יש בערבין היו תי', תמצא הקמחי ז"ל דוחה את פרושיהם ואת חשבונותם בשתי ידיים, באמרו כי פשוטי הכתובים לא יסבלום ומבקש לו בכל מקום דרך אחרת, ראה לו על הכתוב בשנת שלש לאסא, בשנת חמש ליורם, בן שחים ועשרים שנה אחידהו במלכו, וכו'.

רבותא למחשב גברי, בעזה"י כבר הראיתי טעותו של הקמחי בספר אם למסורת ופי' עולם ברור לסדר עולם שדבריו דא"ח, כל הפורש מהם כפורש מן החיים, והקמחי אם נודה לו בהרקדת קמח דקדוקי המלות ופשט המליצה, לא נצדיקהו בטחינת סברותיו שקלט פסולת הרבה נפש היפה בהם קצה.

וכן על אמרם ו"ל בפרק בן סורר דורות ראשונים היו מולידים בני שמנה שנים ממאי דתיב בכלב בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה וגו', הוא קמחי ו"ל בפרש דברי הימים א' ב' פסוק וכלב בן חצרון כתב כי הן מפשט הכתובים הן מדרך הסברא לא יתכנו דבריהם, גם הא"ע בפרשת תשא לענין זה כתב על דרך הפשט איננו כלב בן יפונה כי אם כלב בן חצרון בראית נמורות שהמשכילים יבינום.

זה האיש מתהולל במתת שקר, ומשתגע בהבלי סודותיו עיני אנשים לנקר, מתעשר ואין כל טעם כעיקר, והוא הראשון שקפץ לתוך אמבטי רותחת אע"פ שנכוה הקרה בפני הטפשים ונהג בגחלי אש דת מנהג הפקר.

פרק טו

ושם בירושלמי (שבת עט:): אמר ריב"ל מן יומי לא אסתכלית באגרתא וכו' ואפי' הכי אמינא מתבעית בלילא, כלומר עם הראות באגדה זו קצת נעימות יופי אמרתי שהיא ראויה להתבלל והתגולל מן הספר.

הבעתי בלילה, ובה"ס הפליג לפירוש מבולבל.

ובכן על כל מה שהצענו למעלה בשבח דבריהם ו"ל לא נחדל מלומר כי האגרות אשר תכליתן כפי הוראת תארן מלשון נגד ונפק הוא למשוך את לבות בני האדם אל משמע דברינו, לא בלבד שמינית האזן כההיא דר' במכילתא פסוק נמית ימינך ושיר רבה פסוק הנך יפה רעיתי שבהיותו דורש ראה צבור מתנמנם וכדי לעוררן אמר אשה אחת ילדה במצרים ששים רבוא בכרם אחד.

אף אם המפלט חשבה לזו ההגדה לדברי הבל ושחוק, הלא לאמונה, גנוז בתוכה סוד ה' ליראיו דבר שבל ותבונה, מלבד הפשט הנגלה שמשה רבינו עליו השלום שקול כשש רבוא, אבל באמת הדבר במ"ש ת"ז (תיקוני זוהר קלח.) בהיות כן נשמותיהם כלולות בו ודאי והיו גם בכרם שלו מכבר, ומה נעשה לאחינו הפשטנים אם לא חלק להם בבינה.

המאמר הידוע פרק אלו טרפות הביאו עלי כפרה על שמעתי את הירח, אשר ידעת כי הרב אלפסי ו"ל פ"ק דשבעות דחק את עצמו לפרש וכו' מלבד כי סוף דבריו כד שחשלימו עלי קרבן כפרה איננו ברור כהוגן, הנה לא יכווה החכם לשכל מליך כי תאמר שכל זה איננו רק המצאה להעירנו על שאין ראוי למנות שנים משתמשין בכתר אחד, ושנתרחק מן התחרות והקנאה באנשים אשר כגילנו וכו'.

סימן לשטות מלין ע"ג מלין, האם לא ימצא לנו הדרך להמציא אנשים כאלה בלי נגיע בכבוד גרמים עליונים.

וכן הרב הגדול רבינו מאיר מטוליטלה אשר בספר פסקיו דבבא בתרא המהולל לדעתי ברוך תושבחות אחרי הביאו כפ' לא יחפור סימן ס"א דרשת כל זכר באדם ואת זכר עמלק אשר בענינה הובאו הכתובים ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם, כתב ו"ל אע"ג דרני קראי רמיהו אמרינן לאחר כמה דורות מדורו של דוד ויואב, כולו נמרא חזו נמירי להו הלכה למשה

מסיני ואתא ירמיהו אסמכיהו וכו' ע"כ. הלא נראה באמת שאין מקום לא לקשיתו ולא לפרוקה, יען כי בעל המאמר לא כוון בזה למעשה שהיה אבל הכל המצאה מתאו ללמדנו כמה קשה החמא הגו' וכו'.

זו העזה יתרה.

פרק יז

תניא א"ר אלעזר בר יוסי אני הייתי בין גדולי רומי וכשמת פצעו את מוחו ומצאו בו כצפור דרוו משקל שני סלעים.

זה ודאי שקר כי ראב"י לא היה בזמן החורבן כי אם אחר מאה שנה, אבל בספרים הגרסא ר' פנחס בן ערובא.

גם בקצת מעותות הפנאי עברתי בכל הספרים המפורסמים לכותבי הזכרונות וכו' למען דעת מה שכתבו על מתתו של מיטום ואיכות החל' ומצאתי שמנה נסיכי אדם לגבי דידהו מסכימים ואומרים כי חליו אשר מת בו היה קדחת וכו', הרי אלה אפוא עשרה מכל לשונות הגוים אשר לתומם יביעו ידברו עתק נגד ספורם ז"ל ולכאורה אצל המודים על האמת להם המשפט לדעת פרטי הספורים של מה בכך כאלה יותר מחכמינו, מצד אחר ראיתי לסופר בדורנו נקרא פירינטייללה אשר בספוריו על מלכי יון יחם המיתה הזאת על ידי יחוש הנכנס בחוטם אל אנפיוכוס איפיאני צורר היהודים כימי החשמונאים אשר בגלל מה שהצילו ה' מידו אנחנו עושים את מצות החנוכה כפי הירוע, אמת הוא שלא ספר המעשה באופן הנפלא אשר ספרוהו רבותינו, ועם כי בספר ב' לחשמונאים פ"ט הוזכר איך הוא אנפיוכוס חרף וגרף ופנה למעלה וכי עוד דבריו בפיו אחוזהו כאבים וחלאים רעים ומבאשים ואיך לבש בשרו רמה וימת בתחלואיו הרם ככל הכתוב שם באורך, לא נמצא בו זכרון היתוש אשר כתב הפירינטייללה, ומגין לו זאת אנכי לא ידעתי, האמנה מכל הדברים הנזכרים האלה נראה מבואר מאד כי זה מעשה מיטום שזכרו רבותינו לא כך היה לא כלו ולא קצהו, וכו'.

דבר ידוע ומוסכם הוא שוטה ופתי אחד עושה מאה פתים מאמיני סכלות הראשון, כן שקרן אחד עושה אלף מחזיקי שקרים, כדמיון פקחים הרבה אם נמשכים אחר סומא בעינים עצומות, הלא כולם עם מנהיגם יפלו אל הפחת, והנה בסמוך הודה כי סופר אחד מהנכרים זכר את דבר היתוש שנקר במוחו של צורר אחר ומאן כמו כן להאמינו, ואם סופרי האומות חשודים לשקר בספור הקורות, כאשר הם מוחזקים לכך, מה כחו של אחד מהם יפה מחברו, מי ידעו מי הכירו, ואפוי' מאה שקרנים כחד חשיבוי, לא כאלה חלק יעקב, שארית ישראל לא ידברו כזב וגו', וכולם סתמן בחזקת כשרות, אף כי חכמיהם הקדושים ונאמנים.

קום קרא מה שספרו לנו ז"ל בב"ר פרשה ס"ח על המנע בנין בית המקדש בימי ר' יהושע בן חנינא ולוליינום ופפום מפני הלשונות הכותיים לפני הקיסר אשר היה בימים ההם, והוא ר' יהושע כחכם ובעל לשון רכה פיים ושרך את ההמון המקובץ אשר הסכימו למרוד, וכו' והנה תמצא סופרי

הנצרים וכו' בספרו השני מן הרעש וכו' כי כלם בתגיע דבריהם ליוליאנו *קיסר מ"ו אשר היה בימי דאמאסו אפפיור ל"ט כמו ר"צ שנים אחר החרבן, ספרו גם הם את מאורע הבנין ההוא, אך ס"מו בו בגנותו כאמרם כי אחרי החלם לעשות נהיה רעש גדול שהפיל את כל הבנין ארצה מן הקללת אשר ארדה משיחם שלא יושם עוד במקום ההוא אכן על אכן, ויונת שלא היה כמו שספרו שכן לא ידעתי לקדמונים וכו' אל הרעש ההוא, הנה לא יחשב להם **דופי בהיות כונתם למשך את לבות בני האדם למה שיאמינו.

*בכאן נתבלבל איש רברים הלז בחשבוננו כי חשב זהו המעשה שנזכר בב"ר וזה א"א כי זה היה בסוף אמוראים וספר הרבות קדם הרבה וכנראה ... וא"כ רצה לרפות שבר על נקלה באמרו אח"ז שזה ריב"ח אחר, בדה מלבו שם אחר אשר לא נמצא ולא הבין שלא יוכל לעשות משני מעשים הללו אחד.

** א"כ הי"ל לקחת מוסר מן הגוים הבודים מלבם כזבים לא נהיו רק להחזיק עי"ז שקריהם המפורסמים, ושיבח אותם על זאת, ומדוע עינו רעה כחז"ל לו הונח שהגדילו והפליגו הענין, מה חטאו ופשעו בזה, ואיך לא למד ממשפטי הגוים המתוקנים בעיניו שכל כת מחפה על בעלי הכת בין באמת בין ב[שקר...] כוסה קלון ערום ומי יתן והחריש אולי היה נחשב לחכם, אכן בכל מקום שסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סבל הוא וכסילים מרים קלון ואיש שמתים ילבט.

פרק יז

אם בפרק הקודם הרע לעשות להטיל ארס חשד של בדאות בדחז"ל המקדושים ולתת פ"פ למינין לרדות, בדבר שאין בו נפקותא כל כך, הנה בפרק הזה הגדיל חטאו מאד כדרך היצ"ר להתחיל בקלקלה קטנה, שממנה יבוא לגדולה, כי עתה זדון לבו השיאו לדבר במלאכי אלקים במ"ש למסבר קראי, ונ"מ נמי לדינא דדורות ראשונים וגמרי מנייהו הילכתא נמי, והראיה שהביא מדברי רמב"ן ורש"י שהממהר למות ממחר להוליד, הלא היא סכלות גלויה, כי בודאי אחר המבול ירד תשות כח לעולם ערך הדורות שלפניו והוחלש וקצר זמן חייו אדם אחת אחת עד שבימי אברהם כן מאה שנה כבר הוזקן, ובהכרח היה צריך בטבע להשלים העמדת התולדות קודם לזמן הזקנה, אך בשביל כך לא יחוייב אמתת הנחת החכמים בעיניהם שהממהר למות ממחר להוליד בהתחלה, כי בודאי גבורת הטבע המונח לקדמונים וכחם החזק הוא נותן עוז ותעצומות להקדים כח ההולדה ולהמשיכה זמן רב כמ"ש בנח שהוליד גם לת"ק שנה, ופשיטא לא נתעכב להוליד מחמת טבעו הנמשך מאריכות ימיו, כי א"כ כל העשרה דורות שלפניו עם אדם בכלל, יחוייב שהיו

חלושים ממנו לפי שמהרו להוליד הרבה יותר ממנו, והלא דורם האריכו ימים יותר ממנו, ה"ז אולת ובזה כשלו ונפלו כל יסודות ראיותיו כלו בעשן אולתו כלו, ולריק יגע והרבה דברים להביא ראיה מדורות אחרונים של חכמי המשנה שכבר ירדו פלאים כמ"ש הם ז"ל עצמם.

ודבר החכם א"ע פ' וישב הוא זה. אונן גדל עד שתיה לו זרע, וזה לא יהיה פחות מ"ב שנה.

אין מביאין ראיה מן השוטים ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו.

ובכן אפי' דרך זרות לא יוליד פחות מ"ב שנים ויום אחד, ובשנת ה"ג יום א' אם יוליד כמו זר נחשב ומציאותו רחוק שכן מדרך הטבע לא יחל כח ההולדה לפעמו עד היותו בן י"ד ושכבר הביא סימני הגדול, ועכ"ז לא במהרה הוא מוליד כמו שנזכר לפנינו, הרי כי מאמרם הגו' דפ' בן סורר הוא זרות "מכופל ולא מקבלה איתמר או שאמתת הכתובים תכריח היותו מעשה שארע בהין צדק אבל ע"ד מקרא אני דורש כמו שזכרנו.

אין בו זרות, ברית הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני אמת וצדק, ומ"ש מן המפרש המצרי, אוי לעינים שכך ראות שטוב בעיניו אומדנא והשערה מסופקת מבעל דת אחרת (עם שהוא עצמו לא החליטה לאמת) כדי לדחות על פיה דחז"ל הנאמנים ומוחזקים ע"פ הכתובים ומפי הקבלה חזקים כראי מוצק וכל הרוחות שבעולם אינן מזיזות אותן ממקומן, כ"ש בהיותם מקוימים ג"כ ע"פ סופרי האומות המעידים על אמתת דרז"ל שאינם צריכים חזק, ולא עוד שגם בדורות הללו, נמצא כך בהודו כפי מ"ש סופר נאמן שבהם שארע זה כמאה שנה בעיר אגרא, עם היות שהם העידו כמו כן על ההודיים שמאריכין ימים ביותר גם לעת עתה, ממשיכים חייהם למאתים ור"ן שנה, ושוטה זה עצמו אחר שהרבה דברי רוח לסתור דרז"ל בהשערות ואומדנות על בלתי היות דבר אפשרי להוליד אפי' בי"א וי"ב חזר והביא עדות קדמוניהם לא בלבד על האפשרי אלא שהוא מצוי בטבע שהוא כמו שהוא האמת.

אך קודם לאריכסר אין אצל הטבע הכנה להקים זרע, גם אחרי כן לא במהרה הוא מוליד כאשר בעין השדה הנזכר ימשך זמן בין הפרח והזרע, וכיון שלמדנו כי באמרנו על הדורות הראשונים שמהרו להוליד אתאן לנחומי וכו'.
שטות והבל.

אך תדע כי בשגם לא מצאתי אחד מחכמי ישראל דובר על זה מאומה "חד חכים בנצרים נקרא טוטמאמו מפרש גדול אליהם על כתבי הקדש נתעורר על הורות בפרושו לספר מלכים דף י', ואחרי הציעו למונח קיים שאי אפשר מדרך הטבע הוליד האדם בן יא' שנה אמר כי זולתו התיר את הקשי הזה לאמר שיאמן כי חזקיהו לא מלך חקף למות אביו, אבל לשכות מה שבת הכסא או לא ישב הוא

עליו בשופי סך שנים וכמספרם נוסף לאחו על סך הי"א, אפם הוא דחה תשובה זו באמרו שאם היה כן אי אפשר שלא הזכיר דבר מזה אם במספר מלכים אם במספר ד"ה, ומדעתו השיב כי דרך הכתוב הוא על חצאי השנים **פעם למנותם כשנים תמימות ופעם לא ימנם מאומה, כאשר כתב גם רש"י ז"ל במלכים על הכתוב בשנת י"ז ליהושפט, ואנחנו נזכור עוד דבריו בפל"ה לפנינו, ובכן אפשר כי הכ' שנה של אחז היו כ"א בלחי שלמות וכן היו היו י, ובהפך זה הכ"ה של חזקיהו לא היו כי אם כ"ד שלמות וכ' או ג' שנים יותר [חדשים או צ"ל ימים] באופן שתעלה בדרך שלש שנים מקוטעות להוסיף על הי"א ותשובנו יותר מי"ג, וכ' עכ"ל, וכאמת גם התשובה הראשונה אפשר שתכון וכ'.

*חזר לסורו רע להספיק בילדי נכרים סבלים טפשים עשאים מפרשים.

**עמ"ש בס"ד בהגהות תנ"ך, אמנם מה שכתב המחבר הזה המפטט ביצרו הקשה ומר שגם התשובה הראשונה תכון, דובר שקרים לא יכון, המעיין במקראות ימצא שהוא דבר שאי אפשר להשמע וכמ"ש גם הצ"ד, אבל עם כל מה שהרבה דברים ומלין ע"ג מלין לא יועיל להחליש דבריו חז"ל והם חזקים כראי מוצק כל הרוחות לא יזיזום, כי כמה מקראות לעדות על אמתתם, כי גם שלמה המלך ע"ה בהכרח הוליד בן י"א, ושאל ... בן ח' היה (כמ"ש [כמו שכתבנו] בגליון הצ"ד[הצמח דוד]) כשהוליד.

פרק יח

אך הגה בתחלה תדע כי רבינו ישעיה ז"ל בפרושו לספר עזרא אחר שהביא על זה הכתוב לשון סדר עולם רבה דלעילא כתב וז"ל, אבל בסדר עולם זוטא מוכח דארתחשטא ודריוש הפרסי שני מלכים היו וארתחש' מלך לב' שנים ודריוש הפרסי מלך אחריו שתי שנים וכריתא זו דס"ע פליגא, עד כאן דבריו וכ'.

איך כאן פלוגתא עבפלס"ע [עיין בפירושו לסדר עולם].

כי הגה במדרש תנחומא פסוק ומשה היה רועה אמרו כל מי שכתוב בו היה ראה עולם חדש, ותב עליו החכם ריקאנאט"י כבר הזכרתי סוד זה בדבר ויהי הבל רועה צאן, יען היות מן המקובל ז"ל כי הוא הבל הוא משה, *גם על פנחס אמרו פנחס הוא אליהו, ובמגלה פ"ק מלאכי זה מרדכי, ר' יהושע אומר מלאכי זה עזרא וכ' אמנם בסדר העבור יתישב הכל, וכ'.

*כבר הוזכר גם רד"ק איש הולך רוח להודות באורך שניו שלא בדרך הטבע.

והנה לכל הפנים לא נחל מהתקיים ברעת הזה כראותנו ג"כ פשטי הכתובים בשום אופן לא יסבול היותם בעצם לאחרים בידנו, כי האמנה כל משכיל יבחן קושיות תתעוררנה על המדרש הזה וכ'. הרבה דברים בחנם והגדיל לשון על רז"ל בשפת יתר ועמ"ש בס"ד בבאורי לסע"ר פ"י ובהגהות לסד"ע.

פרק ב

ובתנחומא סוף ויקהל שי"ן כהנים היו מטבילין את הפרוכת, גם אצל חכמי האמת איתא בווהר בראשית על כי לימים עוד ר' חייא ור' יהודה פסעי חלת מאה פסיען בחד גרמא דבני טופנא, אשר כעין זה בלי גזמא כתב ראש חכמי הנצרים בעירו ספר ט"ו פ"ט לענין גודל גוף הענקים שהוא ראה שן בן אדם אשר אילו נחתך לערך שנינו היה מתחלק למאה שן, וכו'.

ולמה א"ב יגרע דבר חכמי האמת ממנו להחשיבם לגזמא.

גם אל תסתפק כי כל הלשון הנמצא בפרוש ד"ה לרש"י ז"ל בדפוס על הכתוב (ד"ה א' ה') הוא עזריה אשר כהן בבית אשר בנה שלמה שהוא פוסל נוסח י"ח ונוסח ח' ואומר כי הנכון י"ב, איננו ממעם רש"י ז"ל, דאם כן היה נוגע זה בפרושו לפ"ק דיומא.

האמת אתו בזה, אבל לא זה הלשון בלבד אינו של רש"י האמתי אלא כל פרוש ד"ה אשר יקרא שמו רש"י, הלא בשקר כינהו על שמו כמ"ש בלח"ש פ"ה דיומא בבירור רב בס"ד יע"ש, ואשמת הכותבים ומעתיקים הוא, באשר בה עשו עוד בשלשה וארבע פירושי ספרים קדמונים מיוחסים לרש"י בזיוף, רק להשביח מקחם, כי באמת ודאי גמור אינם לרש"י הידוע בשם פרשן דתא, כמ"ש בהקדמת עץ אבות.

פרק בא

גם ידידיה האלכסנדרי לפי מה שזכר איכסיכיא סוף ספר ח' מהכנתו כתב בחבור יפה אשר אין ממנו אתנו רק המעט אשר שם הוא לפנינו, כי בלכתו מאלכסנדריה של מצרים לירושלם עבר בארץ אשקלון וראה בני היונה מתלויים ומתחברים לבני האדם בלי מורא ופחד, וזה היה יען כי מנהגם מקדם לבלתי דרוג מהמה ומתחברים לבני האדם בלי מורא ופחד.

כנראה הם יוני הדרסיות שזכרו רז"ל.

פרק בה

סתם ואמר בראשית שתרגם אונקלוס בקדמין *וינתן בן עוזיאל מן אוולא כמו שתרגם אהלו בתחלה מן אוולא.

***אינו יונתן בן עוזיאל שתרגם נביאים.**

פרק בה

והוא כי רמאור הגדול רש"י ז"ל בפרוש ד"ה א' ו' על הכתובים ושפים וחפים וגו' בני נפתלי וגו'. כבר זכרתי פעמים שלש שאין זה פירש"י אמתי מ"ש על ד"ה בשם רש"י.

כי לדברי הרמב"ם בהקדמתו הנזכרת דעת בטלמיוס הנו' ודעתו הוא שכדור הארץ יש בהיקפו כ"ד אלפי מיל, שהם שיתא אלפי פרסי ממש ד' מילין לפרסה כפי הידוע, באופן שקבלת רבא הנזכרת היא נכונה לגמרי אצל אותם שהוא רמב"ם ז"ל קראם אנשי הרעת.

לא הבין הסוגיא, המפספט הלז, כי רבא לא הניח שתא אלפי פרסי אלא לחצי כדור הארצי זה מוכרח ליודע צורתא דשמעתא התם, אכן עכ"ז לא נפלאות ולא רחוקה היא דעת רבא מהנחת כעלי התכונה במפת כדור הארץ אם נניח שפרסה תלמודית היא רק חצי פרסה אשכנזית וכמו שהכריח גם בעל כפתור ופרח בענין ד' מאות פרסה דאר"י שהחוש מעיד שכך היא אם נחשוב הפרסה והמיל שהם חצי מדת פרסה ומיל שלנו.

פרק לב

ולמצות דוד על סדר בניו אשר יקומו תחתיו ארבע מאות ושמונים כי בנפול מריבה בין בני דוד אשר יולדו לו מבת שבע (נכתבו (מלכים) שמואל ב' ה' וד"ה אצ') מי מהם יקדם אחריו צוה שתהיה ההתחלה מן הצעירים.

איך נראה כן מדברי הכתוב מנחם דוד את בת שבע אשתו וגו'

אולם בערמת יהושענת אחות אחיזהו נושע הקמן אשר באחי השרים הנקרא אלי גם אליקים, כי לארמיים ולמצרים אלי ואליקים ויהויקים ישאו יחד, וזה הנקרא בנערותו אלי היה יואש ראשון לזרע דוד ולשארות זרע נתן.

דברים הללו אסור לשמעם, חלילה לנו לשום לב לדברי החיצונים הבודים דברים מלבם אשר לא היו ולא נבראו, ומכחישים הידוע, בבירור מן הכתובים המפורשים באר היטב ולא שמענו עד כה מרז"ל ההפך.

ויהי כי יצא נרי זה חפשי תנן אותו האלדים בן הוא משוכאל המכונה שאלתיאל, אשר לפני תם גלות בבל שבע עשרה שנה הוליד את ברכיה וכו' ובגלל המעלה הריא נקרא זרובבל.

לא הוליד שאלתיאל את זרובבל כי הוא כן פדיה ומה שכתוב בן שאלתיאל בהכרח צ"ל בן בנו היה או שגדלו שאלתיאל.

ובאשר נהרג בורש מלך תחתיו אחשורוש ארתחשסתא ראשון, הנלחם עם *ארשת עוזר הטאמירצי.

נראה שהוא נ"נ שנזכר בדברי ס' יהודית.

ויהי כי נצח המחלמה ושמע כי היהודים תתכו את ראש אלופירנף שר הצבא, זה היה שר צבא *בוכדנצר ראשון בכתוב במגלת יהודית וכו'.

*שגעון.

ובכן ישוע נהג כהונתו הגדולה הראשונה שלשים ושש שנים, והוא כתב את פעולות יהודית וגזר להעשות זכרון ההצלחה בכל שנה.

הלא מעשה יהודית בימי יוויקים בנו של יהושע [ישוע].

והנה השרים מבית נתן היה הראשון שמעון הנקרא גם כן יואש, ואחריו לוי הנקרא גם כן אמציהו, ואחריו ישוע הנקרא נכ חזקיהו.

הנה השמיט שלשה דורות מלכים עוזיה יותם אחז.

ובשנת שלשים למלכותו [של הורדוס] בזרוע הרג את הסנהדרין שהיו מבית דוד ויבחר כותב זכרונות וסנהדרין משארית העם, אותם אשר נראו יותר יודעי ספר, ויהרגו גם את שלומית אחותו ואת בעלה שהיה משבט יהודה.

זה הפך ממ"ש יוסיפון.

פרק ל"ג

על דבר מלכי פרס שהעתיק מחבר הלז מלין בילדי נכרים יספיק לא אתעכב בכאן כי כבר השיבותי ידי על הצוערים בענין זה בפירושי עולם ברור לס"ע שם תראה די השב לו, ושוב בא לידי ספר יפה מעיוני הישועה לאברבנאל ומצאתי לו ז"ל כמו כן שלא פנה אל האובות המצפצפים והמהגים בספרי החול ודחה אותם בשתי ידיים כמוני, ומשם תבין ערכו של האברבנאל שעם היותו חכם גדול בס' שונים הרבה יותר מזה האיש המפוטט, ובקי בכל ספורי ד"ה שלהם, לא לבו הלך לקחת את הכז"ב ואת הבוגרי"ם, בעדי עריים, לעשותם דיינים ועדים, לסתור דברי חז"ל הנאמנים כאשר עשה זה האדום לבשתו.

פרק ל"ד

ואך יקובל אצל השכל כי ב"ד שנים לבד שלמו ימותיו [של אלישיב] וכל ימי יודע יונתן וידוע וחגיו וקצת ימי שמעון הצדיק כלם אבות על בנים כמו שזכרנו, ואתה תחזה לרמב"ן ז"ל כפרוש ויגש בהוכיחו את הא"ע על דבר יוכבד, זכר כי משבאו לארץ עד לדת המלך דוד, נמשכו ש"ע שנים אשר גבלעו בארבעה דורות, ואמת כי הם היו צדיקים, אך כבר זכרנו כי גם אלה לא ביין שגו, העבודה אשר עוד בקשה נפשי בספר הקאמאלוג'ים של כל מלכי צרפת ספרד פורטגאל אינלמיר"ה מאברמאני וכל גלילות העולם הנודעים לכותבי הזכרונות, מן המלכים אשר מלכו הם זרעם אחריהם, לאפוקי מלכי ישראל והאפיוורים והקיסרים שנעשו מבתי אבות מתחלפים אשר נקל בהם הרבוי בזמן קצר, ולא מצאתי שלשלת דורות כמספר הכהנים גדולים האלה אשר לא עברו שבעים שנה, כי אם קצרו ימיו של זה וזה בא אחר ונמל שנות כלם.

מ"מ מהם פקו פלילה ביחוד לפ"ד [לפי דבריו] שאליושב עושה הרעה לבנות לשכה לטוביה (נחמיה יג ה), הוא הכ"ג דור שלישי ליהושע בן

יהוצדק כהן גדול, א"כ הלא נראה כי עשה אויבינו פלילים, ועוד הלא הוא הביא למעלה פל"ג בשם היוסיפון שיונתן הרג את אחיו וכתוב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם.

ואך נחשוב כי השרידים האלה יותר מכל בני שחץ קפדו כאורג חייהם ולשנו מספר יאתיו. ומבני ויידע חתן לסנבלט (נחמיה יג כח). [כנראה כוונתו בפסוק זה לתרץ קושית המחבר למה לא האריכו ימיהם ושלשלת כהונתם כי מבני ויידע חתן לסנבלט צורר היהודים וכמבואר שם בנחמיה].

פרק ל"ח

שמענו אחד קדוש ישעיה הנביא מדבר עליו נפלאות ויעודי הצלחה באמרו כה אמר ה' למשחיו לכורש אשר החזקתי בימינו לרד לפניו גוים וגו' ככל המצב והנצחון המיוחד לו בפרשה הראי, וזה עני אשר על אף אויביו ודורפינו *צוה שיבנה הבית כימי זרובבל כהנחות ונרכות כפי הידוע, ואח"כ לזכות עזרא כתב את האגרות היקרות ההנה.

"זה שבוש כבר קדמוהו חז"ל (יומא י.) בנוי ביד סתורי, אין גזירת מלך היא, גם לעובר[?], כ"ש אלכסנדר שלא סתר גם בנה בנתנו כבוד לבית ולכ"ג, וכן מצאנו בכורש הלא עם כל השבח שיעד לו הנביא נפל שדוד ביד שונאיו, וא"ל מפני שנתעבב בנין הבית בימיו, שהרי לא הגיע אז זמנו של בנין שלא מלאו שבעים לחורבות ירושלם, ולכן לא חשבוהו חכמים לעון לו, והנה הון תשובותיו של המפוטט מהבל ימעט, גם מה שהרבה דברים על דריוש בונה הבית כאילו היה עובר ע"א לא יחדל פשע כי מי אמר לו זה, ואני אומר כורש ודריוש הראשון והשני הכירו אל אמת בלבד, כ"ש דריוש האחרון אם היה בנה של אסתר.

אך תמהתי על החכם דון יצחק הג"ל שהוא בין יתר המפרשים ז"ל צריך בפרושו אל תוספת מלכים לפרס ולא התעורר על דיוק שתי המלות המבוארות ההנה בין שנה, והסב כונת הכתוב ותלת עלעץ *לשלש מלכויות בבל ופרס ומדי אשר נשתעבדו לפרסיים כמו שתראה לו מעין ה' תמר נ'.
יע"ד[ז] פרושו חכמים ג"כ (קידושין עב.).

פרק ל"ט

ואתה איש תבונה הקורא לא תענה על ריב זה, מההיא דאמור רבנן בסנהדרין פרק בן סורר דורות ראשונים היו מולידים בני ח' שנים שכבר העירוהו בפרק יז' על מה שיבטל תשובה זו מעקרה ולא יהי עלך לשורה לשוב ולהתבונן בו ולתת האמור של זה בזה באופן שתכיר כי אנדה היא ואין להקשות ממנה.

עמ"ש עליו שם די השיבו שכל דבריו שם כלו בעשן הסכלות והיו כלא היו.

הלא ידעת שעם היות הכתובים ברורים על התחלק מעשי בראשית בששת הימים הנה רבים מחכמי העולם אם מישאל אם משאר האמות העלו כי אמת היצירה כלה היתה יחד בלי הבדל זמן וכו' ודבותינו כבראשית רבה י' אמרו ששה דברים נבראו בששי וכו' והלא גם ארבעת אלה האחרים אשר קדמו לבריתו* הוצרכו לשעה מיוחדת בלתי התערב יחדו המא והמהור.
*שטות גדול.

פרק מ

הלא ידעת כמה גדלה חכמת ומעלת הרב הגדול רמב"ם ז"ל בכל דבריו בכלל וכו', עכ"ז תמצא לחכם הגדול ישראל' הגו' בספרו יסוד עולם פ"ט מאמר ד' שכתב וז"ל, רבינו משה חשב לתת מעם ללא אד"ו ראש השנה מצד מהלך שני המאורות בקבוצם האמצעי והאמתי, וכו' ושם הוא ישראלי וכו' עליו השגת הראב"ד וחזק אותה, גם תרבה להוכיח מדרכי האימצעניות כי דברי הר"ם ז"ל הגו' אין להם שחר, וכמו כן בספר שער השמים למוד לד' כתב וז"ל, כשבמלה הסמיכה בסוף ימי חכמי הנמרא עמדו וקני הרור ההוא וחכמיו במסורת שהיתה בידם מן הנביאים (*וכבר שמעת דברינו על נבואות אלה) ומסרו לנו החשבון המתוקן וכו'.

דברי הבל ותוהו וריק יעזורו לו ואין ספק בעולם כי מה שעשו בזה על פי מסורת שבידם עשו לולי זאת לא ערב אל לבם לגשת לחדש מלאכת הקביעות לסמוך בו ע"פ דעתם בלבד.

פרק מ

אך ר' יהודה הלוי בספרו הכוזרי הרי הוא כן חורין מן ההשקפה הנזכרת ומדוע אליו ריבות וכו', כי תרע שעם היות זה ר' יהודה הגו' מיחס בראשית הספר דבריו כלם לחבר שזכר, *אין ספק כי הוא היה הממציא ומחדש את הכל בחכמתו כי רבה וכו', כי על כן הוא ר' יהודה אמר בראשית ספרו ראיתי לכתוב הדברים כאשר נפלו, והמשכילים יבינו, כלומר יבינו דברי זה שאין הכל רק המצאה ממני.

*ע"ז נאמר עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצור לרוחו יוציא דבה על חכמים גדולים וסופרים נאמנים ויסלף דברי צדיקים ידועים, כי גם הראב"ד ז"ל בעל הקבלה המפורסם לאיש אמת נאמן וקדוש אתמח גברא בישראל מעיד על אמתת ענין זה כי כן היה ונברא, כמ"ש בגליון ס' הכוזרי, בבירור מאד, ומ"ש להוכיח חרפתו מלשון והמשכילים יבינו, בזה הראה בעל החלומות הלזה כי איננו מהם, לו חכם השכיל והבין לאחריתו אז ירד לסוף דעתו, כי זה מורה ביחוד על עוצם אמתת הוויכוח, כי על כן אמר כמתנצל ראיתי לכתוב הדברים כאשר נפלו לומר שלא שונה בכלום ולא הוסיף ולא גרע מאומה מכל הדברים אשר נפלו בין המתווכחים ההם בראשונה, וכאשר מצאם הוא ז"ל עם שיהיה זה סבה לקושי הבנה מחמת קיצור הלשון או דוחקו בהעתקו מלשון הראשון שבו נכתבו הדברים שהיה בודאי לשון כוזר נבדל מאד מהערכי שאליו

העתיקו הרי"ל, כאשר יקרה לכל ספר מועתק ומעורה מכלי אל כלי שמפיג טעם זקנים ומסיר שפה לנאמנים בהיותם שומרים דרך האמונה שלא לשנות דבר ולהעתיק בלי שום תוספת ומגרעת כי אז ולחץ הבנת הענין אל קיר הלשון ההוא כפי טבעו ויסבול דוחק ולא ימלט מהרבות טורח בהבנתו וקושי בהשגת כוונתו, וכאשר העידו והעירו על זה החכמים רי"א תבון מעתיק ספר הכוזר לעברי בפתיחתו לספר חובת הלבבות, וראב"ע בראשית פירושו לספר איוב, לכן רצה המחבר הרי"ל לנקות עצמו מעון דוחק וקצור צרות המליצה וצמצום הדבור וישומו הנמצא בו ולהשמר מדבת עם באמור עליו כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר, להטריד האדם בחנם וליוגעו במשמעות הלשון בחנם, כי הוא ז"ל נודע בשערים יודע למשוך בשבט סופר לשון תמהר לדבר צחות לפניו תכרע כל לשון תקום אתו למשפט, אמנם היה מוכרח במעשהו מאחר שאלו הדברים של אחרים הם ובשלו הוא רשאי, אבל לא יתכן לו שנות לעבור ע"ד בעל הדברים הראשון, עם שיגרום קושי בכוונתו ועכ"ז הלא המשכילים ובינום בודאי, אכן על זה השולח רסן מפיו נאמר (משלי כו' ט') חוח עלה וגו'.

גם כיוצא ביום החרבן הראשון תמצא קלקול אצל היוסיפון לרומיים בחשבון יום חרבן שני, כי בספרו השביעי מן המלחמות פרק ד' כתב שרביית נשרף בעשירי לחדש, ואמנה נקוט מיני פלגא כי שם תראהו כותב כמאמרם ו"ל *לעת ערב הציתו בו את האור.

הם דרו"ל שלהי תענית (כט.) אר"י אלמלא היותי שם קבעתיו בעשירי כו' ואין בזה קלקול חשבון כלל, אלא דמ"ס אזל בתר אתחלתא ומר בתר רובא.

פרק כג

שאין להוחיל ביאת המשיח בשנת שלה יותר מכל שאר השנים אבל מהיום ולעולם כל הזמנים שוים בו לרצון אלקינו.

אם באמת בפרקים שעברו כמה פעמים היו לי דברי מחבר זה כמו אכזב ונעשה מהם בשרי חרודים אך הפרק [הזה] ודאי חכו ממתקים כולו מחמדים, ויש לקבוע בו מסמרות, להבין ולהורות, לשעה ולדורות, שלא לעמוד על דם אחינו אסירי התקוה שבעי מרורות. כל יפלו במכמרות, של ציודי נפשות ויבילום ליום עברות. המאמין לא יחיש לא ידחוק השעה ויזכה לנחמה ולישועה קרובה בעתה אם יתמהמה חכה.

פרק מה

כי הנה אונקלוס היה גר צדק ויודע ספר מעת הלל ושמאי, כנראה בוודר אחרי מות פסוק את משפטי תעשו לענין אסור הלמוד לגוי שכתב שם וזה לשונו, ינחון אבהן דעלמא אינן שמאי והלל דהכי אמרו ליה לאונקלוס ולא אודיעו לית מלה דאורייתא עד דאתגור, אשר מזה יש לי ראייה שאונקלוס ראה את יונתן ב"ע הנמצא פרק יש גוחלין חולק עם שמאי הוקן לענין האדם שלא היו בניו הגין כשורה ונתן נכסיו ליב"ע.

היא גופה קשיא אי איתא למא תרגם התורה ע"פ ר"א ור"י כדאיתא במס' מגילה (ג.) הלא הם היו תלמידי ריב"ז וריב"ז קטן שבתלמידי הלל, כדאיתא בהישן, ולמה לא עשה התרגום ע"פ שמאי והלל, אם היה תלמידים והיה א"ב חבר לריב"ז, ומה לו ללמוד ולקבל התרגום מפי תלמידיו, ואינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד.

פרק מו

ומשמו של הר"ד עובדיה ספורני שמעתי דברים אלו, בחושן היו שני שמות אשר כהסתכל הכ"ג באחד מהם שהוא שם האורים היו מאירות האותיות אשר בהן יצורף המענה, ולפי שעדין חבור אותן האותיות יתכן להיות על פנים שונים היה אחר כך מסתכל *בשם התומים שהיה מתמים האותיות ומשלים שכלו של כ"ג לצרפם כתקן לפי המענה.

*דברים הללו ראשיתם לקוח מרמב"ן על התורה, ועמ"ש בס"ד בלקוטי אורות [הוא ספרו ציצים ופרחים הנקרא גם לקוטי אורות] אשר לי דרך רמז.

עד שהרמב"ם ז"ל בהלכות תפילין פרק א' כתב וזה לשונו, כבר נשתקע לשון היוני מן העולם ונשתבש ואבד, גם יש כרמות ראה שחכמי בבל בפרט דרחוקים מארצות היונים לא ידעוהו בראותנו אותם פותרים דיתקי הכתוב כמשנה פרק קמא דמציעא דא תהי למיקס, אפותקי אפותחא קאי דיומיהם, *אם לא ניהם זה לצחות מאתם וכי'.

*לא כן אלא היונית מולדת בית העברית היא בודאני.

פרק מט

והכתנות שזכרנו איננה מרובה ברחבה והיא פתוחה למעלה אצל הצואר ושפתות צדה אשר לפנים ואשר לאחור חבורות בוים על כל אחת מן הכתפים והיא נקראת גם כן *משבצא וכי'.

הוא כענין משבצות זהב האמורות אצל האפור וזהו שכתוב בכתנות ושבצת הכתנות שש, וכתנות תשבץ, ולפ"ד אין כולה עשויה משבצות כפי הנראה מפרש"י.

פרק נ

מן הטעם הנמצא לקצת חכמיהם בענין פסחם, כי תראה לפלאמינה הסופר פרק ויטורי אפפיור ט"ז שעם היות מן הישר בעיני רבים ונכבדים אצלם לעשותו י"ד בניסן כמונו הנה אחרי ויכות גדול נמנו ונמרו לדחותו ליום א' שאחריו *למען לא יתרמו בנו.

"כבה עשו גם ביום ראשון בשבוע זכר מדומה לשבת שלנו האמיתי למען לא ישתוו עמנו, וכך יפה להם, כמ"ש ברתן מתעה [הוא בספרו שמו"ש] בס"ד.

והיות אבני חפץ אלה נקראות אורים אפשר שהוא לרוב האור המבעיהמזהיר מחבור כלם וכו', ותומים מלשון והנה תומים שהיו שוות בגדלן ועורכן וכן השבמים הרשומים עליהן שיום בהדרגה לפני אלקינז וכו', ומכל מקום עקר תוארין נראה היותו אורים בלבד כאמרו ושאל לו במשפט האורים וגו' *ואנכי לא ידעתי מה שיתנגד לזה.

"אין קץ לדברי רוח.

פרק נב

בימים ההם הילני *מלכת האידיאני ואיזאמי בנה נכנסו ברת היהודים כפי הדברים האלה.
"היא בארץ אשור.

פרק נז

גם בין הנצדים החכם הגדול אבנוסטינו בעירו ספר יו פ"ג ופי"א כתב כי מאדם עד הפלגה היה העולם כלו שפה אחת, ויהי כי טאמו פריצי הדור בלשון מדברת גדולות *לאמר הבה נדרה וגו' הוכו כמו כן בלשון אך עבר וביתו אשר לא משכו ידם את לוצצים נשארו בלשונם הראשון.
"ל"י מק' [לא ידע מקרא]

ובבני חם דלג *אשור ופלשתיים.

"גם זאת ל"י [לא ידע]

וע"כ אמרם פ"ק דמציעא דא תהא למיקם אינו אלא צחות בארמי על היוני כמלת אפותקי ג"כ שאמרו אפו תהא קאי, וקפנדריאה אדמקיפנא בי דרי אעול בהא, ודכותיהו, שהם *יוניות בהחלט ועכ"ז הציבו להם במ ציון גם בארמי.

"לא ידע זה המפספט איש לשון בל יכון, שמוצא היוונית מן הכנענית והסורסית, והם בנות העברית, כידוע לחכמי הלשונות המבינים שכל טוב, וכאשר הכירו גם חכמי האומות.

דף טזא:

לא בכל זאת נודה שבהר"ר בפרט הכלתי נזכר בשום *מקום לרבותינו.

"היה יכול להוכיח ההפך ממשנה שלמה במחלוקת של ר"ג ור"י שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח כו' שאר"י עדי שקר כו' ועוד באו

ואמרו ראינו בזמנו ובליל עבדו לא נראה וקבלן ר"ג ואמר רבי דוסא בן הרכינס עדי שקר הן בו' ור"י ראה דבריו ועשה י"ב לעצמו, א"ב הלא לפ"ד אחד מהן הלא ימוש בהר"ד ממקומו ולא היה צריך מחבר זה לבל אריכותו בדבר פשוט כזה.

ילקוט דברי רבינו היעב"ץ מכל ספריו הנדפסים על דבר הספר מאזר עינים.

דברי בקורת על מה שנטה מרבני חז"ל במה שאמרו דורות הראשונים הולידו בני שמונה, בטול דבריו, וכיאות מאמרם ז"ל.

אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין סט:) דורות הראשונים הולידו הזכרים בני שמונה, והוכיחו כן מכמה כתובים, ובעל שפתים רבי עזריה מאדומים (פי"ז מספרו) חכם בעיניו, בילדי נכרים יספיק, ולמד לשונם הסרוח לפטפט בדברי חז"ל רוח עושים הסיתו לדבר בצואר עתק גאווה בלי מגן מפיק, באמת כל חכם לב הרואה ישתומם על מעשה כסילות כזה, ואילמלא היה בא בדברי חכמה החרשתי, אמנם כל מבין משכיל יראה כי לא היה חפץ בתבונה כי אם בהתגלות לבו, בריבוי דברים כקול הסירים, ואמר לכל כי סכל היה, כל דבריו שם המה מהבל יחד, ולא ידע מאי קאמר, לשוא שקד על ספרי מירם אך לשקר שמר. כי אחרי ראותו מוכרח בכתוב שאחז הוליד את חזקיה בן י"א שנה, זרן לבו השיאו להביא בשם מפרש מאומות העולם שהתעורר על זה, ואמר כי זולתו התיר הקושי הזה, לומר כי חזקיהו לא מלך תיכף למות אביו, אבל לסבות מה שבת הכסא סך שנים. אפס הוא רחה תשובה זו באמרו שאם היה כן אי אפשר שלא הוזכר דבר מזה, אם בספר מלכים אם בספר דברי הימים, ומדעתו השיב כי דרך הכתוב הוא על חצאי השנים, פעם למנותם תמימות ופעם לא ימנם, ובכן אפשר כי הכ' שנה של אחז היו בלתי שלמות וכן הי"ו והי"ז, ובהפך זה הכ"ה של חזקיהו לא היו כי אם כ"ד שלמות וב' או ג' שנים יותר, עד כאן לשון המפרש. ועל זה הוסיף להעזיז פניו האדומי הלז באמרו, ובאמת גם התשובה הראשונה תכון. ואני קורא עליו ורועה כסילים ירוע איש לשון ודובר שקרים לא יכון, אבל אשר לבו יבין ושום שכל במקרא, הלא יכיר כי לב הותל הטהו ומפרש שוטה הגדיל והעלה לשמים שיאו, תעה אחרי בני נכר העוה נלאו כהתעות שכור בקיאו, כולם לא הרגישו שהוא דבר שאי אפשר להשמע כלל, ששבת כסא המלוכה בין מות אחז ומלוך חזקיהו, שהרי הכתוב אומר בשנת י"ב לאחז מלך הושע, ובשנת שלש להושע מלך חזקיה, ושנה הרביעית לחזקיהו, היא השנה השביעית להושע, ושנת שש לחזקיה היא שנת תשע (כל זה מפורש בכתוב), הנה

שהכתובים מוסיפים להקדים ולמנות שנה למלכותו של חזקיה, וגרעו כנגדה שנה משל אחז שמלך שש עשרה באמת, ואיך אם כן אלה הטפשים בכלל עשו בהפך וקיימו אפשרות לנמנע, הלא נראה לעין השמש כי פיהם דבר שקר, וכזב מוחלט, צללו בתהום האולת לאין חקר, בין בתשובה הראשונה בין בשניה, כי מנא ליה להוסיף שנים קטועות, שאין לו רמז ורמיזה (אם אמנם אף אנחנו בהגהות מפרשי התנ"ך הוצרכנו להשתמש במספר שנים מקוטעות, כדי לכוין חשבון תשע שנים להושע, כמ"ש שם בס"ד, מנינו י"ב של אחז י"ג אמתית מקוטעת, וכן שלש דהושע למקוטעות, ע"ש דברים נכוחים בטעמן. מה שאין כן להוסיף עליהם ועל שנות חייו של אחז ועל שני מלכותו הפך מה שאנו רואים, שהכתוב נתכוין לגרוע מהם ולא להוסיף, ע"כ לא יתכן בשום אופן להסיף להם מקוטעות. ויתברר הדבר שלא ידע האדומי עם מפרשיו במה יכשלו, לו חכמו ישכילו כי לא דבר חדש הוא במקרא שהולידו דורות ראשונים בני י"א ובפחות מבן וכמה מקראות לעדים נאמנים, כי מלבד כל הנוכחים ובדברי רז"ל, עוד יש לנו כיוצא בה, כי גם שלמה המלך ע"ה בהכרח הוליד בן י"א, ושואל לכל היותר בן שמונה היה כשהוליד, כמ"ש בס"ד במקומו, ודוד נמשח למלך בן י"ב שנה (ועשה כל הגבורות הנוראות בדוב וארי וגלית בפרק ההוא ובסמוך) כמו שהוכחתי שם בס"ד. ומה שאירע לאב, אירע לבן, גם שלמה קבל מלכותו בן י"ב שנים (וכבר היה חכם מכל האדם כנראה ממעשיו, לכן זכה בה עוד ביתר שאת, מדיהב חכמתא לחכימין) ומלבד אלה שאין להאריך בידוע, משינוי טבעם כחם וגבורתם של ראשונים בכל העיניים, גדולים עם קטנים, אף אם יפלא בעינינו, אנו הנחשבים בערכם כחגבים. מגדל עוז מ-מא דפו"ד.

מדבר בננות הספר, דבריו מרבים ובל, ואין לקנות ספרים כאלו. שמו הנאה לו מעו"ר עינים. חכמי הדור גזרו לבערו.

ו[ב]אמת לא היה ראוי וכדאי לטפל בהבאת דברי אדומי הלז, אשר הכל יפצה פיהו בבלי דעת מלין יכביר, עני הדעת היה שכן אכל פתו עסה בלוסה בסובין ובמורסן שבה יתן אוכל ולא למכביר, לא לזרות ולא להבר, מה לתבן את הבר, ללצים הוא יליץ לרעים התחבר, כל מה שמצא שיחה בטלה בספרי עז"ז, קבעה כמרגלית בספרו, והראה בהם ידו החזקה ובקיאותו כחדרי משכיתם, ולא בשום מדע ותבונה, רק בפטפוטי דברים רבים מרכים הבל וכפתי יאמין לכל דבר, האמין בכותבי פלסתר, ועל האמת דברי חז"ל המפורסמים בעמים לכנים ונאמנים כפה פסכתו, חשב לבנות וסתו, להשיב אל יבשת חכמה בחלומו חתר, ושקע באולתו ולא פתר. והנה למשכיל לא יזיקו רבוי דבריו טובם כחדק, האם איש שפתים יצדק, רק מפני שספרו קבעו בדפוס נאה ועשאו כיון צלמו, וכל רוח חיים אין בגלמו, ועטרו בקרמי לשונו הנדמה יפה לטפשים שכמוהו אשר חכם לא יבין הוות ולשוא נברא להם פה, כי לא יטעמו מאומה טעם זקנים ולא

ידעו להבדיל בין נאה לבעור בעצם וכז"ב סיגים על הר"ש מצופה, וקונים ספרים כאלו בדמים יקרים, להכניס צרה לביתם, ואחר הדלת והמזוזה שמים זכרון תורה שלמה מצותיה פרטיה ודקדוקיה, והבנת תעלומותיה ועמקיה, וכבר הארכתי במקום אחר על אודות האיש ואת שיחו שאינו נאה כולה נעה וחשודה מכף רגלה עד קדקדה, שמו הנאה לו מעור עינים וכלה שענייה טרוטות, כל גופה צריך בדיקה כסוטות (עיין שאילת יעב"ץ סימן ל"ג), ושמעתי שגם חכמי הדור באותו זמן שנדפס הספר ההוא, גזרו לבער אותו ספר שכל עסקו בדרשות של דופי, לזה לא נמנעתי מלפרסמו להרים מכשול מדרך עמנו ויהיו לרצן אמרי פי. מגדל עוז שם.

ביאור דברי חז"ל בענין כתב הלוחות והס"ת שכתב משה, ובטול דברי המאור עינים בזה. ...התגרו מלחמה באיזה כתב ניתנה תורה לישראל כדאי פ"ב דסנהדרין (כא:), ראינו להרים מכשול מדרך עמנו, ולהזכיר מה שזכרו כבר המפורשים המחוכמים המפורסמים, דכולי עלמא לא פליגי בכתב הלוחות וס"ת שכתב משה ושם בארון שהוא היה בכתב המאושר ודאי, ולא נשתנה כל עיקר, כי מכתב אלהים היא, וכל קוץ ותג שבו, רומזים לסודות עליונים, ולא קבלוהו ישראל מעם אשור חלילה (אפי למ"ד שעלה עמהם מאשור), אלא בארץ אשור חזרו ויסדרוהו אחר ששכחוהו, וזה מפני שלפי אותו הדעת לא נמסר הכתב ההוא לישראל לכתוב בו כלל, גם לא ס"ת שלהם, שמצוה על כל אחד מישראל לכתוב לעצמו, ואפילו של בתי כנסיות שקורין בו בעשרה, לא ניתן לכותבו בו, מפני רוב קדושתו הסתירוהו והעלימוהו מעין כל אדם בתחלה כשנתנה תורה לישראל לצורך למודם, אלא היו מעתיקים התורה לרכים בכתב עבר הנהר שהוא הכתב ההמוני לעברים, ולא נכתבה התורה אשורית רק בס"ת שנצטוה משה רבינו ע"ה לשומו בצד ארון ברית ה', וכן היו הלוחות כתובים באותן כתב המאושר האלהי, למען לא ילמדוהו להשתמש בו לדברי חול. עד שבא עזרא ושינה הכתב לענין כתיבת ס"ת מעתה, והתקין להכתב כל ס"ת בכתב הקודש מן אז והלאה שעלו מאשור ונתעלו בפרישות, זוהי דעת ר' יוסי, ונחלקו עליו גם בזו. וזה הפירוש לא לבד מוכרח, אבל כמו מושכל ראשון למי שיש לו מעט בקיאות בתלמוד ומדרשים, וכן פירשו כל הגדולים, יעוין פ"ק דמגלה בחי' הרשב"א ובמ"ש הריב"ח שהאריך, ולכאורה היה נראה לקיים גם דברי הסוכרים (כמו בעל העקרים) הדברים (אליבא דר"י) כמשמען בהשקפה ראשונה, ר"ל שגם הלוחות היו כתובים בכתב עבר הנהר, והיינו דווקא לוחות שניות, שאחר שחטאו נהפך להם לרועץ, אמנם חזרתי ואמרתי שגם זה הבל, כי גם השניות באצבע אלהים נכתבו, חלילה להעלות על הדעת שיהיו בכתב של הדיוטות, ואין לנו אלא כהסכמת החכמים השלימים, וכך הם דברי הר"מ ז"ל בתשובות, הביאם הר"מ אלשקר, שמחמת חשיבות וקדושת כתב אשורי נמנעו מלכתוב בו דברי חול,

והוא שגרם שלא לכתוב בו אפילו ס"ת של המון ישראל קודם עזרא (לדעת ר"י) וכאמור. ובזה נתיישב לי ג"כ הענין המתמיה שנוזכר במלכים ובר"ה כשמצא חלקיהו הכהן הגדול בימי יאשיהו ספר התורה, והיה הרוש גדול אצלם, עד שהודיע לשפן הסופר וקראהו לפני המלך כנזכר שם, והנראה ממשטו שהיה נפלא בעיניהם מפני כתבו המשונה שלא היו רגילים בו ואין הכל בקיאים בו, מלבד מ"ש רז"ל שהיה נגלל לפרשת תוכחות, כי מרוע לא קראהו המלך בעצמו, והלא הוא היה צריך להיות בקי בקריאות ברכות וקללות שבמשנה תורה שהוא פרשת המלך בהקהל, ועל מה זה הוצרך שפן הסופר לקראו לפניו, אם לא מחמת שלא היה מכיר הכתב ולא יודע לקרותו מתוך הכתב ההוא, שלא נמסר אלא ליחידי סגולה כסופר שלו, וזה נראה דבר ברור ואמיתי. ולפי זה נראין דר"י, ועכ"ז לא הודו לו חבריו, ואמרו שלא נשתנה הכתב מעולם, זה דרך וך ישר. לא כן דרך איש וזר בעל מאור עינים הפכפך, שאחר ששבח דעת המפרשים הנ"ל (בפרק י"ו) בפה מלא, חזר וריקן הפך, (בפרק כ"ח) ושפך בוז על נדיבים והטיל ארס פגם בסברתם ועינו הפך. ואמנם מ"ש בשם הירושלמי (מגילה י:) למ"ד ברעץ נתנה תורה, עי"ן מעשה נסים (ואנכי לא ראיתי במקומו רק על פי מה שהעתיק הנ"ל אני אומר), אין זה כדאי לקרות ערער על הפירוש הברור הנ"ל, כי האומר כך לא נתכוון לכתב שבלוחות, אלא לומר (לפי דר"י) כשאמרו או הראו לישראל, והודיעם הנס שבלוחות, שהיו בהן אותיות עומדות בנס, לא יכלו לומר להם סמ"ך בנס עמדה, מאחר שלא נודע להם צורת אות הסמ"ך באשורית, שלא ידעו מה היא, כנזכר שהיתה נעלמת מהם צורת הכתיבה האשורית, אלא הוצרכו לומר לפי דעת זה, עי"ן שבלוחות (הנודעת וניכרת להם שתומה) בנס היתה עומדת, והיינו הך, כי עי"ן שבדעץ הוא סמ"ך באשורית, כמו שאתה רואה כאן מוצג לפניך אלפא ביתא של כתב לבונאה להנאתך... מגדל עוז של-שלא דפו"ר.

על דברי מאור עינים בפרק יא מספרו על מאמר בפר"א, שטורקסי שמים אחוזים באוקינוס, ועל דבריו בידעת הגיאוגרפאי [ועיין בההגוזות על זה, ועיין במטפחת ספרים פ"ח באריכות ביאור מאמר חז"ל בפר"א הנ"ל].

אך גם להאדומי הידוע בפי"א מספרו. יש דברים מרבים הכל בענין זה, ולא הבין דברי עצמו, כמו שיתבאר למעיין שם, עוד הראה באותו פרק סכלות גדולה בידעת הגיאוגרפאי, אשר חשב להראות בקיאות רבה במלין ע"ג מלין, וכולן סימני שטות וחסרון דעת, ביחוד בענין מצב המדינות. מטפחת ספרים פרק שמיני.

קצת לימוד זכות עליו ועל ספרו.

מה שכתב [בעל אמונת חכמים] על אודות האדום הידוע ר' עזריה מן האדומים. כבר הראינו סכלותו בשאילת יעבץ (סימן ל"ג) ובמגדל (דף מ' ע"ב)

ואי"ה נייחד לו גם מדור בפני עצמו, בשגם שקליה למטרפסיה. גם ע"י גדול בדורו מהר"ל פ. [מהר"ל מפראג, בספרו באר הגולה, באר שישין אך מ"מ לא נעשה לו עול, ולא להיות לזעג לרש בחנם, כי מה שכתב עליו בעל אמנות חכמים שבקש להדיחנו מעל ה' כו', במחילת כבודו שקר ענה בו, כי הדבר ברור שתוספת השנים על חשבוננו מזמן היצירה לא ידחה סדר קביעותנו בשום אופן, ובהר"ד אינו כתוב בתורה, ולא נזכר בתלמוד, (ובזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה, ודאי לא היו משגיחים אליו) כי אינו אלא סימן בעלמא הונח מרבי הלל וסיעתו מתקני הקביעות בגלות, בהסכמה על מנין שנות עולם, המה יסדוהו מפני ההכרח, למען יהא בידנו חשבון קבוע שוה לכל, ואם יצויר איזה תוספת במנין השנים שלפני הזמן שהחל חשבון מתקני עבודינו, בשביל כך לא נפסד החשבון מעת שהוחל במאומה, ולא יפסיד עלינו כלום עוד כל ימי הארץ, לא יזח ולא ימוט לעולם, אמנם כפי אשר ירכה התוספת, על פיו נבקש מולד ראשון וזולת בהר"ד, אשר יאות לנו לפי חשבוננו, וכבוד חשבון קביעות שלנו לעולם במקומו עומד. זה פשוט מאד לתנוקות, וכמו שכתב האדום ההוא התנצלולו בזה באריכות מאד, על כן לא ישיגהו עון אשמה זאת כלל וכלל, ודבריו כנים וישרים שלא חטא בכך. רק במה שנטה לספורי הבלי הגוים, אשר פיהם דבר שוא, בזה ודאי נטתה אשורו מני דרך, וגרם לו שהיה פתי מאמין לכל דבר, אך לא נתכוין למרוד בה', ואין צריך לומר בשום דבר הנוגע למעשה חלילה. אדרבה נראה שהיה ירא ה' בפועל (רק בשפתיו חטא, ביחסו לחז"ל מעוט ידיעה בספורי דברי הימים, מה שאינו נחשב חסרון בחקם, וכן הוא האמת כי לא היו צריכין להם, אשר היתה להם ידיעה אמיתית, לא כמו שחשב שהיו משוללים מידעה זאת לגמרי, לפי שאינה הכרחית לדיני התורה, שידיעת ה' בלבד מוטלת עליהם, זהו השטות שנתגלגל בה בכל ספרו), ומה לנו להוסיף על חטאו את אשר לא עלתה על לבו. אולם בענין קלקול חשבון דורות עולם, לא המציאו הוא בלבד, שכבר מצא פרצה פתוחה לפניו, אמנם לא נשתמש בה להיות כלי מפץ לסדרי קביעותנו חלילה, אך לטובה היתה כונתו בזה ודאי, כדי להכות על קרקעם של מחשבי קצין. וכן אפילו אם ידומה שחטא בכך, מ"מ קורא אני עליו בכאן גדולה עברה לשמה, והנה שכרו אתו, שקעקע יסוד נופל של הטפשים בעת ההיא, כי סכנתם גדולה מאד לכל הגולה, כמה נפשות אבדו עולמם, בראותם כי התעו אותם המבקשים חשבונות רבים בהבטחתם, והונו אותם חשבונותם, אבל חלילה לשום לב לשום תוספת מנין בשנות היצירה, אף כי להשגיח בספורי דברי הימים של חול, חלילה חלילה חולין טמאין הן, ולא יגעו בקדשי שמים, רחוקים הם מאתנו כרחוק ארץ משמים. וכבר זכרתי בפירושי עולם ברור לסדר עולם, ובהגהותי לצמח דוד, כי לא לבד על חז"ל עותה קלקלתם, כי גם למקראות אשר הם למופת ולאות, חטאו פשעו בשקרי ספוריהם ומניני שנותיהם. לכן האיש הישראלי ירחיק עצמו מהבלי הגוים בילדי נכדים לא יספיק, ישמח באשת נעוריו

בה ידבק, אילת אהבים ויעלת חן על לומדיה, רדיה ירווהו בכל עת, אתה כל הון עתק, עמה רצון מה' יפיק. מטפחת ספרים פרק תשיעי.

נטול דבריו במה שהוציא לעז על ברייתא דסדר עולם ושאר ספרים, באמרו עליהם "איזה חכם אחרון שלח בה יד".

גם כאן לקח מצידו של ר' עזריה הנזכר להלן כי הוא הצד ציד בפיו ופותה שפתיו במחברתו חלק משמן חכה, להדיח האנשים החלושים יגורם בחרמו כלה המלה בחכה, הכי קרא שם ספרו מעור עינים כי כחושך התהלך לאחוז את העינים (וכו'). על כן דברי ר' עזריה אדומי לעז הכל וריק יעזורו כשל עוזר ונפל עוזר כקס"ת רמיה נסוג אחר נזור (וכו'), ובמכ"ת האדון שנמשך אחר לשון רכה של ר' עזריה מאדומים המרבה דברים ללא הועיל, כי זכורני זה שנים רבות שעברו שקראתי ספרו, ונשתמש בזה הלשון, שקילא טיבותיה ושדיא אחיזרי לא מדובשו ולא מעוקצו, כי ארסו שוקע והיה בעיני כמתעתע ותשליכהו עצתו לשאול בכלדיים ואת פי ה' לא שאל וישאל בעצו, ועל כן אני אומר חלילה לי לשמוע מה שהביא מעכ"ת עוד מדברי האדומי הלז, שבמקצת מקומות איזה חכם אחרון שלח בה יד כו', וגם בספרים אחרים תקראנה כאלה עכ"ל (במאור עינים, עיין בספרו אמרי בינה פרק מ' דקל"א ע"א, תמצאנו מלה במלה), והנה עם שבאמת מעשים אשר לא יעשו בישראל כאלו כבר ידענו בגדולה מזו, והמה בכתובים שכדברי נבואה הקדושה שלטו ידי מעתיקים, אנשים בוערים חרשי משחית פוחזים ריקים, כידוע, וכנראה ג"כ אצלנו בספר יהושע סי' כ"א יעויין ברד"ק, מ"מ שיקרא לא קאי ולא תעשנה ידיהם תושיה, אדורים עושי מלאכת ה' רמיה, וברוך ה' אשר לא השכית גואל לישראל, ה"ה חכמי דור דור העומדים על תיקון הספרים שלא יטמע בינינו ובר שאינו, ובאמת ברייתא דסדר עולם סתמה נקייה וטהורה, אמרת אלוה צרופה מצות ה' ברה, ולא ראיתי מי שחשדה להוציא עליה שם רע כי אם הר' עזריה הנ"ל אשר העיז פנים, בכל עוז הקשה רוחו ואמץ לבבו לחלוק על הקדמונים. וחזי מר מאי סלקא ביה דשקליה למטרפסיה ע"י הגאון המפורסם יחיד בדורו זקן של חותני זקני הנודע ביהודא ובישראל גדול שמו כמהור"ר ליווא בר בצלאל ז"ל בספרו באר הגולה, בחתימת באר הששי, שם ידבר עמו משפטים עם מוציא דבה הר' עזריה הנזכר אשר הרע לעשות בהוציאו לעז על מסורת התנאים וחולק על הקבלה, וחלילה למר להתפתות בלשונו החלק העולה שעירה דברי נרגן מפריד אלוף, והוא כנחש ישך וכצפעוני יפריש, מי יתן החדש יחריש, אמנם כל זה איננו צריך לנו רק להזהיר אח עצמנו לבלתי נשכח שלא לשמוע לעצתו של יצה"ר להטיל מום בקרשי שמים, ויש ליזהר עוד שלא ליפול ברשתו, כי לעניננו אין אומר ואין דברים, כי מי האומר שיאמר להגיה ולמחוק הספרים הקדושים הברורים באין צורך ודוחק כלל. שאילת יעבץ א לג.

הרב ר' מנחם מענדל סג"ל גאלדשמיין נ"ו

תלמיד ישיבתינו הק'

מרכיץ תורה בבית מדרשינו אהל מרדכי - קרית יואל

כתב יד קודש*

אגרת תשובה שכתב רבי דוד דייטש, מגדולי תלמידי החתם סופר בעהמ"ח שו"ת גורן דוד, האגרת הוא על דבר התרגולים החדשים שהובאו לגליציה לראשונה בסביבות שנת תר"כ, ונקראו גרעצקי העניר או קובריצר הינער קאשינבינא הינער ושאר שמות וכינוים שהיו לה על שם מקום מוצאם שהובאו משם, התרגולים לא היו ידועים באירופה משנים קדמונים והובאו מהודו (קאשינבינא סמוכה להודו) ומקפריסין, העופות האלו היו להם ג' סימני טהרה, אך הרמ"א ביורה דעה פסק שאין לאכול שום עוף בלי מסורה, והיות שהעוף לא היה נמצא עד אז, נמצא שלא היה עליה מסורה, אך העופות האלו הסיבו פולמוס גדול בין רוב גדולי הדור, וימצאם הדורש בתשובותיהם של גדולי אותו הדור ובכמה ספרים וקונטרסים שנדפסו על דבר הפולמוס הללו אוסרים והללו מתירים, וכלם נמוקם וטעמם עמם, מן גדולי המתירים היו הדברי חיים מצאנז וטעמו מבואר בתשובותיו דברי חיים ח"ב סימן ב ט מהו מו מז [שנכתב לרבי דוד דייטש בעל האגרת הלז, וידועים דברי הרה"ק מצאנז בתשובה זו שכתב לרבי דוד כמתנצל, יואין אנו עוסקים בחכמת הקבלה מתוה"ק רק בשעה שבני אדם על מטתם ואנחנו מנודים שינה, אבל עיקר עסקינו בש"ס ופוסקים, לא כאשר הוציאו איזה בני בליעל ממדינתכם שם, שבמדינתנו אין לומדין פשטי התורה ח"ו] מח פב חר"מ ל ועוד ע"ש, רבי יוסף שאול נתנוהן בעל שואל ומשיב בתשובותיו, רבי אברהם תאומים בתשובותיו חסד לאברהם, גם הגאון מהר"א אסאד היה מן המתירים, ובתשובתו שהשיב לרבי דוד דייטש (בעל האגרת הלז) הראה כוחו להתירא בתשובה צב ע"ש באריכות, וסיים שם

* כתב יד המכתב נמצא באוצרו הגדול של ידידינו היקר

הרה"ח ר' חיים שלום טובי' גרל"י פקעטע נ"ו

מיקירי תלמידי ישיבתינו הק'

והמציאו לנו במובו תשובה"ח לו, ויעמוד על הברכה בכל מילי דמיטב.

וגם לרבות תודתנו נתונה לחתנו ה"ה ידידינו

הר"ר יואל בהן נ"ו

תלמיד ישיבתינו הק'

שמסר עצמו למענינו כתשו"ח